

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Platónova a Aristotelova koncepce státu

Kateřina Fišerová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Bakalářská práce

Platónova a Aristotelova koncepce státu

Kateřina Fišerová

Plzeň, 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Platónova a Aristotelova koncepce státu

Kateřina Fišerová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radim Kočandrle Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021.....

Obsah

Úvod	1
1 Platón	4
1.1.1 Ideje	6
2 Platónovo pojetí státu v Ústavě	7
2.1.1 Formy vládnutí v Ústavě	7
2.1.2 Vznik obce a dělba práce	10
2.1.3 Spravedlnost	10
2.1.4 Původní dělení tříd v obci	11
2.1.5 Duše	13
2.2 Druhy občanů ve státě	14
2.1.1 Postavení žen a dětí v obci u Platóna	17
3 Aristotelés.....	19
3.1 Aristotelovo pojetí státu v Politice	20
3.1.1 Právo a spravedlnost	21
3.2 Společenství.....	22
3.1.1 Postavení žen a dětí v obci u Aristotela.....	23
3.1.2 Občan.....	24
3.1.3 Druhy vlád.....	26
3.3 Relativně nejlepší forma státu.....	29
4 Komparace Platóna a Aristotela	32
4.1 Srovnání pojetí státu	32
4.1.1 Srovnání postavení žen a dětí.....	34
4.1.2 Srovnání špatných vlád u Platóna a Aristotela	35
Závěr	36
Shrnutí	39
Summary	40
Zkratky antických děl.....	42
Primární literatura	42
Sekundární literatura.....	43

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je komparace Platónovy a Aristotelovy koncepce státu. Tito filosofové jsou považováni za zakladatele politického myšlení, resp. politické vědy na sklonku existence – v úpadkovém období – athénskému městskému státu (*polis*).¹

Už ve starém Řecku, vznikaly myšlenky na téma uspořádání a fungování státu. Prakticky už od 6 století př. n. l., se Řecko dostalo do hospodářského rozkvětu. Z hojných oblastí vznikaly malé městské státy (*polis*). Politická moc se v jednotlivých státech měnila. Přelom 5. a 4. století př. n. l. ale znamenal hluboký otřes v dosavadním uspořádání řeckých *polis*. Tyto malé státy dosáhly zenitu svého rozvoje a maxima svých možností.² Následovníkem, se staly snahy o státní celek. Výsledkem byly dva odlišné tábory. Na jedné straně demokratické Athény a na straně druhé Sparta s vojenským režimem. Za dob Platóna Athény přešly do úpadku a staly se poraženým státem v boji se Spartou. Tato Peloponéská válka trvala s přestávkou dvacet osm let a za tu dobu přinesla i hladomor a epidemie. Není pochyb, že se objevovaly ohlasy zoufalého utrpení z politické nestability a nejistoty té doby.³

Popper ve své knize napsal, že Platón byl jedním z prvních sociálních vědců, který úspěšně aplikoval svoji idealistickou metodu na rozbor sociálního života, zákonů jeho vývoje i zákonů a podmínek jeho stability.⁴ Ve své práci se vydám směrem rozboru vlád u Platóna a Aristotela. Za metody k mé práci použiji analýzu a vzájemnou komparaci koncepcí státu u Platóna a Aristotela. Důležité bude představení jejich myšlenek o ideálním státě, sociálním životě a rozdělení uvnitř obce. V dané tematice pojetí státu u Platóna a Aristotela přihlédnu rovněž k postavení žen a dětí ve státě. Jde o kontroverzní Platónovu myšlenku vzhledem době, ve které oba filosofové žili. Proto i Aristotelés nenechal toto téma bez povšimnutí. Platónovu tématu společného vlastnictví žen a dětí a společného vlastnictví obecně, dává prostor od druhé do páté kapitoly *Politiky*.

¹ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*, str. 26.

² VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 57.

³ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 31.

⁴ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 46

Práce bude rozdělena do čtyř kapitol, kde první dvě kapitoly budou věnovány implicitně Platónovi, třetí Aristotelovi a poslední kapitola je věnována vzájemné komparaci jejich myšlenek a postojů.

V první kapitole představím Platóna – Sókratova žáka a současně i učitele Aristotela. Filozofa, který byl již svojí rodinnou historií předurčen zabývat se politikou. Představím Platónův život, protože bez znalosti jeho života, událostí, které ho postihly si nemůžeme dostatečně uvědomit jeho postoje a názory na jeho politiku. Prakticky se do politiky nikdy nezapojoval, ale jeho teoretické myšlenky ovlivnily svět na několik století a důkazem je i fakt, že téma ideálního státu u Platóna je stále rozebírané v akademickém prostředí. Platón ve svém filozofickém díle položil základy veškeré pozdější politické filosofie.⁵ Jeho myšlenky zásadně ovlivnil jeho učitel Sókratés a poté i Sókratovo odsouzení a smrt za vlády demokratického režimu. Po Platónově životě a jeho dílech představím jeho základní myšlenku o idejích, která otevírá samotnou představu ideální obce. Myšlenka dvou světů, světa idejí, které Platón považuje za neměnná, trvalá a pravá jsoucna a na straně druhé svět jevů, který poznáváme pouze svými smysly. Následně se přesuneme k samotnému tématu pojetí státu.

V druhé kapitole rozeberu Platónovo pojetí státu v *Ústavě*. Platón však naspal ještě spis *Zákony*, která ve své práci nepoužiju a omezím se pouze na použití *Ústavy*. Platón chtěl docílit ideálního a spravedlivého státu, neboť existující formy vlády pro něj nebyly dostačující. Proto úvodem druhé kapitoly začnu podkapitolou, kde budu analyzovat existující druhy vlád, které Platón považuje za neakceptovatelné, mezi které patří aristokracie, timokracie, oligarchie a demokracie. Ukáži jejich chyby, nedostatky a přechody ze špatné vlády na ještě horší.

Po představení toho, co Platón nechce, představím to, čeho chce dosáhnout. A to spravedlivé obce. Proto musím objasnit pojem spravedlnost tak, jak ji chápe Platón. Jak se dozvíme, Platón nechápe pojem „spravedlnost“, jako právní předmět a synonymum pro rovnost. Dále představím vznik obce, dělbu práce, nebo původní dělení tříd, kterým Platón odůvodňuje rozdělení nerovných kast. Dále také představím pojem duše, která se dělí na složky, díky nimž může Platón logicky přiřadit převažující část duše k třídě, která je pro ni určena. Dále proberu i výše zmiňované postavení žen a dětí.

⁵ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*, str. 115.

Ve třetí kapitole představím Aristotela, který jako první nazval člověka jako živočicha společenského *zoon politikon*. Jako člověka, který je svou přirozeností předurčen žít v obci. Shodně jako u Platóna představím jeho život, vzdělání v Platónově Akademii, jeho místo na dvoře Alexandra Velikého, nebo jeho život v Athénách ve kterých byl považován za *metoika*, tedy za člověka, který nebyl občanem Athén.

Následná podkapitola je zaměřena na pojetí státu u Aristotela. Stejně jako u Platóna, začnu se základními pojmy koncepce státu, tudíž začnu s pojmem spravedlnosti. Analyzuji myšlenku *zoon politikon*, rozdělení obce, která je zkoumána od nejmenší části a ve které opět vyzdvihnu pojetí žen a dětí. Následně druhy vlád, které má systematicky rozdělené, a pojetí občana, které není vázáno na absolutní a univerzální definici. Důležité bude i Aristotelovo nejlepší pojetí státu, které není bráno jako jedna striktní myšlenka, tak jak je to u Platóna.

Čtvrtá a poslední kapitola je věnována komparaci obou pojetí státu. Analyzuji společné i rozdílné pohledy na uspořádání. V závěru následně shrnu nově nabyté informace.

Základní literaturu pro bakalářskou práci použiji *Ústavu* od Platóna, *Politiku* a okrajově *Etiku Nikomachovu* od Aristotela. K *Zákonům* od Platóna jen letmo přihlédnu, ale více je rozebírat nebudu. Jako sekundární literaturu použiji například překlad knihy od Poppera, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, překlad knihy *Aristotelova politická teorie* od Mulgana, nebo knihu od Jakuba Jinka, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*.

1 Platón

Filosof, který se již od útlého věku zajímal o politický život, se narodil v Athénách, v roce 427 př. n. l. do významné aristokratické rodiny. Jeho rod byl spojován se Solónem⁶. Žil v době „stálých bezvýchodných bojů mezi malými řeckými městskými státy“.⁷ V roce 404 př. n. l., se vlády ujala tzv. vláda třicet tyranů, v čele s Platónovým strýcem Kritiou. Příčinou této změny z demokratické na oligarchickou vládu, byla prohraná válka Athén se Spartou. Přičemž Platónovi byl onen oligarchický způsob vlády zpočátku sympatický a jeho rodinné vazby byly s oligarchickou vládou spjaty, ale nakonec se od této formy vlády striktně distancoval. Nebylo pochyb, že tomuto „prozření“ napomohl jeho učitel Sókratés. Charmidés (druhý strýc) a Kritias, „to jsou ti, kdo Platóna volali k účasti ve vládě, která mu domněle náležela z titulu zámožné athénské urozenosti“,⁸ ti, kteří chtěli, ať se Platón vydá v jejich šlépějích. Je pozoruhodné, že se sám nevydal shodnou cestou svých starších a obdivovaných příbuzných.⁹ Netrvalo to dlouho a Athény se vrátily zpět do rukou demokratické vlády a Platónovi se opět objevila příležitost na spoluúčast na Athénském politickém životě. Změna zpět, na demokratickou vládu, však vyústila v tragické události, kterým museli Sókrates a Platón čelit.

V roce 399. př. n. l., byl Platónův učitel Sókrates, obviněn z kažení mládeže a bezbožnosti, jak o tom líčí dialog *Obrana Sókrata*, který Platón napsal. Tato obvinění mohla být pouze převlečením za politické motivy. Platónův učitel nevyhovoval novým demokratickým vládcům.¹⁰ Sókrates byl odsouzen k smrti, což Platón považoval za „nespravedlivý čin, který spáchaly Athény na svém nejspravenějším občanu“.¹¹ I díky tomu, o tomto činu pojednávají další Platónovy dialogy, *Kriton* a *Faidón*. Byla to právě demokracie, do níž vkládal naději, která odsoudila Sókrata k smrti.

Platón po smrti učitele odešel z Athén a jeho cesty směřovaly do Megar, do Kyrény, kde navštívil matematika Theodóra, který se objevuje v dialogu *Theaitétos*. Dále, zřejmě putoval do Egypta a následně do jižní Itálie a na Sicílii. Již v této době, Platón napsal své rané dialogy. Jeho cesty vedly i do Syrakůs, kde chtěl vybudovat ideální stát. Syrakůsům tehdy vládl

⁶ Jednalo se o athénského politika a zákonodárce, který žil v 6. století př. n. l.

⁷ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str. 15.

⁸ PAROČKA, Jan, *Platón přednášky z antické filosofie*, str. 27.

⁹ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 163.

¹⁰ JIRSA, Jakub, THEIN, Karel, JINEK, Jakub, *Obec a duše: k Platónově praktické filosofii*, str. 20.

¹¹ NOVOTNÝ, František, *Obrana Sókrata*, str. 37.

Dionýsios I., který se měl snad stát později vzorem portrétu tyрана v *Ústavě*¹². Plány o ideálním státě se Platónovi nevydařily a byl na žádost Dionýsia I. deportován ze Sicílie. Poté, co se Platón vrátil do Řecka, založil v roce 387 př. n. l. školu, se všeobecným vzděláním pod jménem Akademie, „která trvala jako formální instituce až do vyhnání platoniků římským císařem Justinianem v roce 529.“¹³ Po několika letech Dión – švagr Dionýsia I., uvědomil Platóna, že nový vládce Dionýsios II., který nastoupil po smrti Dionýsia I., má předpoklady k tomu, aby se stal vladařem-filosofem, jak se píše v *Ústavě*. Platón tedy s váhavými a malými nadějemi pozvánku do Syrakús přijal. Druhý pokus se opět nevydařil a Platón i Dión museli opustit zemi. Ti se následně uchýlili do Akademie. Dión byl poté v Akademii zabit svým domnělým spolužákem a členem Platónova kruhu Kallippem.¹⁴ Po těchto událostech Platón nadobro vzdal úmysl vzdělávat vládce na filosofa.¹⁵

Platón, následně zasvětil svůj život Akademii a i díky negativním zkušenostem se praktické politiky stranil, i přes nezáměr o praktickou činnost v politice, byly jeho názory na politiku bohatě potvrzeny.¹⁶ Ústraní a pesimismus je vidět i v jeho pozdním díle *Zákony*, ve kterých nemluví tolik o sókratovsky samozřejmém politickém primátu etiky založené na vědění, nýbrž o tom, že je nezbytné držet na uzdě výkon politické moci. Platón umírá v úctyhodném věku jednaosmdesáti let.¹⁷

Svoje názory na politiku shrnul ve spisech *Ústava (Politea)*, *Politik (Politikos)* a *Zákony (Nomoi)*, které zároveň dobře dokumentují jeho myšlenkový vývoj.¹⁸ Platónovy spisy, jsou rozděleny na rané, střední a pozdní. I když jsou takto rozděleny, tak „nelze ani s jistotou říci, zda rané, tzv. sókratovské dialogy vznikly skutečně až po Sókratově smrti a neexistují ani spolehlivé opěrné body pro to, že dialog *Kritón* a *Faidón*, byly napsány bezprostředně po Sókratově smrti.“¹⁹

Specifickým znakem Platónových spisů je psaní dialogickou formou, s výjimkou *Obrany Sókrata a Třinácti listů*. Mezi jeho dialogy, patří například, již výše zmiňovaný *Kriton* a *Faidón*,

¹² GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 163–164.

¹³Tamtéž, str. 164.

¹⁴ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str.22.

¹⁵ NOVOTNÝ, František, *O Platónovi*, str. 129.

¹⁶ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str.22.

¹⁷ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str.164.

¹⁸ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 58.

¹⁹ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 166.

dále také *Symposium*, *Gorgias*, *Zákony*, nebo dialog *Ústava*, který je hlavním zdrojem pro tuto práci. Platón se v dialozích zabývá tématy, jako jsou ctnost, ideje, moudrost, ideální stát aj. Ve všech jeho dialozích nikdy nepromlouvá za sebe, nýbrž za Sókrata, či promlouvá ústy svých mluvčích.²⁰

1.1.1 Ideje

Abychom pochopili Platónovo ideální pojetí státu, musíme představit jeho koncepci idejí a světa idejí. Koncepce idejí proniká do všech jeho zkoumaných odvětví, jedná se o ideje, které jsou pravým jsovcem. Podle Platóna existuje svět idejí, který je trvalý a neměnný a který můžeme poznat jen rozumem. Ale existuje i svět jevů, které poznáváme svými smysly. Tento svět jevů je pomíjivý a je pouze odleskem či stínem pravých idejí. Mostem mezi skutečným světem a světem idejí je naše duše.²¹

Duše je podle Platóna principem pohybu a života, podle něj pochází z onoho světa, je nesmrtelná. Má původní lásku k idejím a vzpomínku z doby před narozením (*anamnésis*). Tělo jí brání nazírat ideje, a tedy je jí třeba znovu přivádět, a to výchovou. Toto cestu a rozdíl mezi naším světem a světem idejí je znázorněno v mýtu o jeskyni.²²

Lidé jsou vězni žijící v jeskyni, jsou spoutáni tak, že se nemohou pohybovat, ani otáčet hlavou, vidí tedy pouze stěnu protilehlou ke vchodu. Vidí pouze stíny lidí a věcí a někdy slyší hovor těch, kteří se procházejí za zdí. Celý život sledují tyto stíny a na základě svých pozorování docházejí k názoru, že věci, jejichž stíny vidí, jsou skutečné. Jeden vězeň je zbaven pout a vyveden na světlo. Je ohromen a vidí skutečné předměty, do té doby nepoznané a pro něj nepředstavitelné. Nejprve sleduje stíny, poté obrazy zvířat a lidí zrcadlící se na vodní hladině, a nakonec samotné předměty. V první chvíli se neodvážá podívat na slunce, proto nejdříve sleduje měsíc a noční oblohu a až jeho oči uvyknou novým poznatkům, podívá se do zářícího slunce. Vidí, že vše je jinak skutečné, než dosud znal a uvědomí si skutečnost světa. Podobnost je vysvětlována tak, že lidé, kteří spatřili ideu dobra, už si nepřejí starat se o lidské záležitosti, ale pouze touží u ní přebývat.²³

²⁰ STRAUSS, Leo, *Obec a člověk*, str. 58.

²¹ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 58.

²² BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*, str. 261.

²³ PLATÓN, *Resp.* VII, 514a – 518c.

Tímto podobenstvím a myšlenkou, že existuje něco dokonalého a neměnného, nám Platón ukazuje, že dobro a spravedlnost opravdu existuje, a na tomto základě může zformulovat myšlenky své ideální obce.

2 Platónovo pojetí státu v Ústavě

Platónovi tato myšlenka idejí umožnila vytvořit koncept ideální obce, který předestřel v dialogu *Ústava* a pozdějším dialogu *Zákony*. Jak jsme v úvodu nastínili, Platón díky životu v nestálém politickém světě, měl velkou potřebu nastolit stálý a fungující režim. Jeho myšlenkou, se mu stala právě ideální obec. Musel však logicky odůvodnit neakceptovatelnost stávajících forem vládnutí. Postupně a s návazností představuje Platón jednotlivé formy vlády, které se však kvůli svým specifickým nedokonalostem přetvářejí na ještě horší a méně dokonalé formy vlády.

2.1.1 Formy vládnutí v Ústavě

Uvedli jsme, že Platón nebyl zastáncem demokratické formy vlády, důkazem je i velká kritika demokracie v jeho IX. Kapitole *Ústavy*. Jeho vize dokonalého státu, nepředstavuje žádnou z dosavadních forem vládnutí. Novotný se vyjadřuje k tématu, přirovnání Platónovo ideální formy státu, k nějaké podobné formě: „Třídí-li se ústavní zřízení podle toho, kdo jest v čele státu, jest ústava Platónova aristokracií, vládou nejlepších, v původním slova smyslu.“²⁴ Rozdílem je však volba vládce, který není vybrán dle aristokratického rodu, ale dle ducha.²⁵ Mimo svoji vytvořenou formu vládnutí, Platón rozlišuje i další formy vládnutí, na které se momentálně zaměřím. Obecně rozlišoval a vývojově seřadil pět forem vládnutí. Sestupně od nejlepšího to byla, aristokracie, timokracie, oligarchie, demokracie a tyranie.

Aristokracie, byla pro Platóna nejlepší existující formou, kde vládou ti nejlepší. Vládce existující aristokracie je však předurčen podle rodu, a ne podle ducha a schopností, jak by si to přál Platón. Timokracii považuje za vládu ctižádostivých občanů. Praktickým příkladem byla Sparta či Kréta, která toužila po moci, ale důležitější pro ni byla čest a ctění zásad. Z aristokracie se může stát timokracie procesem, dojde-li k porušení majetkové rovnosti či selhání vládců,

²⁴ NOVOTNÝ, František. PLATÓN, *Ústava*, str. 10.

²⁵ VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*, str. 60.

vlády se chopí jiná třída, která touží po slávě, blahobytu a hmotných statcích.²⁶ Vládce v timokracii má všechny dobré přednosti dobrého vůdce, ale chybí mu vzdělání. Platón to zdůvodňuje tím, že timokrat, má o něco méně smyslu pro múšické vzdělání, i když je jeho milovníkem. Z timokracie se může následně stát oligarchie, pokud se objeví touha po majetku. „*Ona pokladna, kterou si každý plní zlatem, ničí ústavu timokratickou.*“²⁷ Kdysi jednotná patriarchální vládnoucí třída, se teď stává nejednotnou, a právě tato nejednota vede k rozkladu v oligarchii.²⁸

Pro oligarchickou vládu již není ctnost důležitá a nahrazují ji peníze. Platón oligarchii popisuje jako ústavu, založenou na rozdílech ve jmění, kde bohatí vládou, kdežto chudí nemají na vládě podíl.²⁹ Podle Shepparda, jsou u jednoho města dvě, první je město chudých a druhé město bohatých. Ctnost už pro ně má menší hodnotu než majetek. Zde je patrný velký rozdíl v absenci úlohy vladaře usilovat o blaho obce na úkor svých potřeb, který Platón ve své obci považuje za zcela zásadní. Dále Sheppard dodává, že by se takové město nemělo jak bránit, protože by se vládnoucí elita bála vyzbrojit obyčejný lid.³⁰ Důvodem by mohla být rozhořčenost obyčejných lidí a následné použití zbraní proti své bohaté vládě. Chudí se budou chtít mít stejně jako bohatí. V konečném důsledku se stejně díky majetkovým rozdílům chopí násilně vlády chudí, a touto občanskou válkou vznikne demokracie.³¹ Tato změna moci je zapříčiněna mladou generací, žijící v přepychu a v tělesné i duševní zahálce, tudíž jsou příliš změkčilí, aby měli sílu proti slastem i strastem.³² Mladá generace, se totiž naučila pouze vydělávat peníze, místo aby se starala o fungování a blaho obce.

Proto tato vláda spěje k nevyhnutelnému konci. „...*chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech.*“³³ Strauss píše, že demokracii samu charakterizuje svoboda, k níž patří právo říkat a činit cokoli, co si člověk přeje.³⁴ Jde o nesourodou a různorodou obec. Příkladem v té době byly třeba Athény. Zpočátku to vypadá jako velice dobré uspořádání, když je člověk svobodný

²⁶ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 62.

²⁷ PLATÓN, *Resp.* V, 549a – 550d.

²⁸ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 52.

²⁹ PLATÓN, *Resp.* VIII, 550d.

³⁰ SHEPPARD, David J, *Plato's Republic*, str. 130.

³¹ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 52.

³² PLATÓN, *Resp.* VIII, 556bc.

³³ PLATÓN, *Resp.* VIII, 557a.

³⁴ STRAUSS, Leo, *Obec a člověk*, str. 140.

a může si dělat co chce. Platón však poukazuje na to, že „v této obci tě nic nenutí zastávat úřad, ani kdybys byl schopen jej zastávat, ani zase poslouchati úřadů, jestliže se ti nechtělo, ani válčiti, když se válčí...“³⁵ Popper označuje demokraty za rozmařilce i skrblíky, za drzouny, lidi neuznávající zákon, nestoudníky, za ty, kdo ukojují každý svůj vrtoch, kdo žijí pouze pro radovánky a pro své nepotřebné a nečisté touhy.³⁶ Podle Platóna, jejich bezbřehá svoboda skončí voláním po moci silné ruky.³⁷ Ve srovnání s Platónovou ideální obcí je propastný problém v povinnostech členů obce. Tato vláda nerespektuje přirozenou nadřazenost některých jedinců, tak jak to chápal Platón.³⁸

Stejně tak jako v oligarchii podkopávaly vládu peníze a chamtivost, tak v demokracii ji podkopává přílišná svoboda. Za přílišnou svobodu Platón považuje stav, kdy jsou koupení otroci a otrokyně stejně svobodní jako ti, kteří je koupili, nebo je rovnoprávnost mezi mužem a ženou.³⁹ „Neboť přílišná svoboda, jak se podobá, nepřevrací se v nic jiného než v přílišné otroctví, jak u jednotlivce, tak v obci.“⁴⁰ Přejít od demokracie k tyranii, říká Platón, nejnáze dosáhne populární vůdce, který ví, jak využít třídního antagonismu mezi bohatými a chudými v demokratickém státě a kterému se podaří vytvořit svoji tělesnou stráž či soukromou armádu.⁴¹

Tyranie tedy vzniká prostřednictvím snahy o moc. Je to vláda neomezeného a nespravedlivého vládce, který násilně potlačuje vnitřní i vnější opozici a vykořisťuje obec. Je to opět v rozporu s Platónovým přesvědčením, že by se vládce měl plně oddat obci a měl by ji vést k spravedlnosti.

Po rozebrání jednotlivých pro Platóna neakceptovatelných vlád se přesuneme k jádru Platónova konceptu státu, a tudíž je důležité, abychom začali od počátku, tedy u vzniku samotné obce, toho, jak vlastně vzniká a dělby práce, která je klíčová k udržení obce, díky samotné podstatě vzniku obce.

³⁵ PLATÓN, *Resp.* VIII, 557e.

³⁶ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 53.

³⁷ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 62.

³⁸ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy*, str. 327.

³⁹ PLATÓN, *Resp.* VIII, 563b.

⁴⁰ PLATÓN, *Resp.* VIII, 564a.

⁴¹ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 54.

2.1.2 Vznik obce a dělba práce

Základem pro vznik obce u Platóna je fakt, že člověk není soběstačný a některé věci se mu nedostávají. Proto se lidé shromažďují do jednoho místa, jednoho bydliště, aby si navzájem vyměňovali věci, které potřebují, a díky tomuto shromažďování můžeme tato místa nazývat obcí. Platón se tímto dostává k názoru, že pravým tvůrcem obce je naše potřeba.⁴² „První a největší z potřeb jest zajisté opatřování potravy, abychom byli a žili. (...) Druhá potřeba jest obydlí, třetí oděv a podobné věci.“⁴³

Tímto plynule navazuje na problém, který řeší rozdělení práce v obci, kdo, a hlavně co, všechno bude občan dělat kvůli dosažení zmiňované potřeby. Platón má na to jasnou odpověď: „...vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.“⁴⁴ Tento postoj zastává, protože je přesvědčen, že podle různosti vrozené povahy je každý způsobilý k jiné práci.⁴⁵ Tento ekonomický princip dělby práce je založen na rysu biologického naturalismu, totiž přirozené nerovnosti lidí. Popper tvrdí, že jedinou skutečně důležitou dělbou práce se ukazuje dělba práce mezi vládci a ovládanými, o níž bude řečeno, že je založena na přirozené nerovnosti pánů a otroků, moudrých a nevědomých.⁴⁶ I přes to, že je dělba práce založena na nerovnosti lidí, ji Platón chápe jako absolutně spravedlivou. Platón, totiž nechápe spravedlnost jako rovnost.

2.1.3 Spravedlnost

Tématem spravedlnosti (*dikaíosyné*) se Platón zabývá již v I. knize *Ústavy*, chce docílit toho, obec byla ve všech ohledech spravedlivá. „Platón chce vědecky přemoci mēlké, materialistické mínění o spravedlnosti, že jest to jen prostředek z nouze, že všichni lidé, kdyby mohli, dali by přednost křivdě před spravedlností, že jest to chytrý výmysl mocných, aby slabí a utlačovaní byli se svým osudem spokojenější.“⁴⁷ Takové mínění o spravedlnosti je pro něj

⁴² PLATÓN, *Resp.* VIII, 369a – c.

⁴³ PLATÓN, *Resp.* VIII, 369d.

⁴⁴ PLATÓN, *Resp.* II, 370c.

⁴⁵ PLATÓN, *Resp.* II, 370b.

⁴⁶ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 86–87.

⁴⁷ NOVOTNÝ, František, *Ústava*, str. 31.

neakceptovatelné. Popper například tvrdí, že Platón v *Ústavě* používá slova „spravedlivý“ jako synonyma pro „to, co je v zájmu nejlepšího státu“.⁴⁸

Platón pracuje s premisou, že „nejvyšší cností člověka je spravedlnost.“⁴⁹ Z čehož vyplývá úsudek, podle něhož by spravedliví občané měli zákonitě žít ve spravedlivé obci. Pokud jsou spravedlivé části, musí být spravedlivý i celek. Tímto směrem pokládá i otázky ve II. knize *Ústavy* a dostává se mu i odpovědi: „*O spravedlnosti zajisté mluvíme jak při jednotlivém člověku, tak při celé obci? Ovšem. Není-li pak obec něco většího než jednotlivý člověk? Jest.*“⁵⁰ Platón deduktivním myšlením hledá spravedlnost nejprve u obce a poté se přesune k jednotlivci, „*pozorujíc u jevu menšího podobnost větším*“.⁵¹ Kdybychom si představili vznikání obce, uviděli bychom také, jak vzniká její spravedlnost.⁵²

Platón nám odpovídá na otázku spravedlnosti až ve IV. knize *Ústavy*. „Stát je spravedlivý, je-li zdravý, silný, jednotný – stabilní.“⁵³ Mnohodělnost a přestupování mezi stavy se objevuje jako největší škoda pro obec a vším právem se toho může nazývat největším zločinem.⁵⁴ Tedy pokud toto je nespravedlnost, tak tedy spravedlnost musí být zachování stavů podle stanovených pravidel, a to tedy podle převažující části duše.

Klíčem ke spravedlnosti je tedy zachování hierarchických stavů, tyto stavy od sebe odděluje a udržuje logická myšlenka o přirozeném rozdělení tříd. Jedná se o propojení Platónova pojetí duše a vlády. Platón má dvě teze, které do sebe dokonale zapadají. První teze se opírá o antropologický předpoklad, kdy nám Platón ve III. knize *Ústavy* představuje mýtus o kovech, který se vztahuje k naší duši. Druhá teze je založena na ideji spravedlnosti, kterou Platón řeší rozdělením do tříd podle povinností.

2.1.4 Původní dělení tříd v obci

Platón tedy představuje mýtus o kovech. Tato myšlenka, pro něj znamená přirozeně danou existenci, kdy jsou lidé rozdělování podle svých vrozených hodnot. Podle této „foinické

⁴⁸ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 97.

⁴⁹ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 59.

⁵⁰ PLATÓN, *Resp.* II, 368e.

⁵¹ PLATÓN, *Resp.* II, 369a.

⁵² PLATÓN, *Resp.* II, 369a.

⁵³ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 98.

⁵⁴ PLATÓN, *Resp.* IV, 434c.

smyšlenky⁵⁵, jak ji nazývá Platón, jsou všichni lidé bratři, protože země je jejich společnou matkou a bůh, který je utvářel, přimísil jednomu do duše zlato, druhému stříbro a jinému železo a měď.⁵⁶ „...bůh, když vás vytvářel, přimísil těm z vás, kteří jsou schopni k vládě, při jejich vzniku zlato, a proto jsou nejvácnější; těm, kdo jsou pomocníky, stříbro; železo pak a měď rolníkům a ostatním dělníkům.“⁵⁷ Takto přehledně Platón vylíčil svou první tezi. Myslel však i na to, že ne každý se může narodit se stejnou hodnotou v duši. „...pověštině budete plodit potomstvo sobě samým rovné, přece se někdy může narodit z plemene zlatého plémě stříbrné a ze stříbrného zlaté a podobně i všechna jiná jedno z druhého.“⁵⁸ „...jestli že se stane, že jejich potomek by v sobě měl něco mědi nebo železa, (...) nýbrž určili mu postavení příslušné jeho přirozenosti a sesadili jej (...) a zase naopak...“⁵⁹ Smísí-li se spolu železo se stříbrem a měď se zlatem, vznikne tam neladná nestejnost a nepravidelnost, jež kdekoli se vyskytnou, vždy plodí válku a nepřátelství.⁶⁰

Ve druhém názoru Platón rozděluje stát do tří hierarchických tříd, a to na třídu vládnoucí, válečníků a řemeslníků. Jde o systém nadřazenosti a podřazenosti jednotlivých nerovných tříd. Každá z těchto tříd je rozdělena podle ctnosti. Tedy vládcům náleží moudrost, válečníkům statečnost a řemeslníkům uměřenost. Předpokládá se, že při zařazování lidí do těchto tříd největší kus práce bude vykonávat dědičnost.⁶¹ Je totiž pravděpodobné, že se rodičům rodí dítě stejné třídy, jako jsou oni. „jest správné, aby člověk přirozeně založený k ševcovství ševcoval a nic jiného nedělal, tesař pak aby tesařil a tak dále.“⁶² Zde se ukazuje spojitost a logická promyšlenost obou tezí. Jedná se o stejný princip nadřazenosti a podřazenosti občanů a stejný je i princip změny třídy.

Tyto tři stavy, které Platón rozděluje, vycházejí z druhů duše, které u jednotlivců převládají. Než však představím části duše, musím představit duši, jako celek.

⁵⁵ GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období*, str. 244.

⁵⁶ Tamtéž, str. 244.

⁵⁷ PLATÓN, *Resp.* III, 415a.

⁵⁸ PLATÓN, *Resp.* III, 415b.

⁵⁹ PLATÓN, *Resp.* III, 415c.

⁶⁰ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřítel I.*, str. 91

⁶¹ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str. 75.

⁶² PLATÓN, *Resp.* IV, 443c.

2.1.5 Duše

Duše je tedy nesmrtelnou součástí světa idejí, dokud nepřijme smrtelné tělo a přestane poznávat pravou podstatu věcí.⁶³ „...*chceme-li viděti, jaká vpravdě jest, nesmíme se na ni dívat tak, jak ji vidíme nyní, poskvrněnou od společenství těla i od jiných zlých věcí, nýbrž jaká jest ve své čistotě, takovou si ji musíme myšlením důkladně prohlédnouti.*“⁶⁴ Důležité tedy je rozpomenout se na prapůvodní příčinu veškeré existence, objevit pravý řád světa, vnést stabilitu do chaotického světa a dosáhnout klidu.⁶⁵ „*pak ji nalezneme mnohem krásnější a zřetelněji prohlédneme spravedlnost i nespravedlnost...*“⁶⁶ Pokud jde o pravý řád, o stabilitu ve světě a o dosažení klidu, je to praktická syntéza požadavků jak na duši, tak na uspořádání ideální obce. „...*špatná duše špatně vládne a pečuje, dobrá pak že všechno to dobře vykonává.*“⁶⁷ Základním tématem *Ústavy* tedy není pouze uspořádání obce, ale to, co můžeme nazvat uspořádání duše.⁶⁸ Platón svojí analýzou, rozděluje duši na tři části: rozum, energii neboli vznětlivost a živočišné pudy, nebo také žádostivost, které odpovídají třem třídám jeho státu, strážcům, bojovníkům a dělníkům.⁶⁹ Rozum, vznětlivost a žádostivost považuje za rozkoše náležící ke každé duši. Jeda rozkoš náleží jedné části duše. Platón tvrdí, že jak je obec rozdělena na tři třídy, tak duše jednoho každého člověka má trojí rozdělení.⁷⁰ Člověk má v sobě tři složky duše a pouze jedna u něj může převládat. Podle převahy části duše je k němu přiřazena i jedna třída, protože člověk má dělat to k čemu byl přirozeně určen.

Platón jednotlivé stránky rozkoše určuje podle toho, čím člověk nabývá vědění, čím se vzněcuje. U třetího určení trvá na tom, že se pro mnohost rozkoše nemůže jmenovat jedním zvláštním jménem, nýbrž ji pojmenovat podle toho, jaká rozkoš je největší a nejsilnější.⁷¹

Tuto největší a nejsilnější rozkoš v části duše Platón nazývá žádostivost. „*A to pro prudkost žádostí vztahující se k jídlu, pití, k rozkoším pohlavním i ke všemu jinému, co se k tomu druží, a stránkou milovnou peněz, protože takové žádosti bývají ukojovány obyčejně s užitím peněz.*“⁷²

⁶³ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 58.

⁶⁴ PLATÓN, *Resp.* IX, 611c.

⁶⁵ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 58.

⁶⁶ PLATÓN, *Resp.* IX, 611c.

⁶⁷ PLATÓN, *Resp.* I, 353e.

⁶⁸ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 59.

⁶⁹ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 88

⁷⁰ PLATÓN, *Resp.* X, 580d.

⁷¹ PLATÓN, *Resp.* X, 580d – e.

⁷² PLATÓN, *Resp.* X, 580e – 581a.

Další částí duše je vznětlivost. Tato stránka duše se stále žene za přemáháním, vítězstvím a slávou. Poslední částí duše, tou, kterou nabýváme poznání, nazýváme moudrost. Tato duše se stále snaží dostat k vědění o pravdě, k moudrosti. Jedná se o část duše, která se o peníze a slávu stará nejméně.⁷³

Toto rozdělení duše je primárně vylíčeno v Platónově spise *Faidros*. Tam dává tyto tři složky do konfliktu mezi sebou. Uvádí příklad vozataje (rozumu) a jeho koní (vznětlivost a žádostivost). „...když vozataj uvidí milostný zjev a v celé duši se tím dojmem rozehrje i je naplněn bodáním dráždění a touhy, tu ten kůň, který je vozataje poslušný, jako vždycky i tehdy jsa přemáhán studem zdržuje sám sebe, aby skokem nenapadl milovaného; ale ten druhý nedbá již ani bodání vozatajova ani biče, nýbrž vyskakuje a prudce se žene a působě spřeženci i vozataji všeliké nesnáze nutí je jít k miláčku a zmiňovat se mu o vděku milostné rozkoše. Ti dva se zpočátku vzpírají a mrzí, že jsou donucováni k hrozným a nezákonným věcem; ale nakonec (...) dávají se vésti a jdou, povolivše a slibivše, že udělají, co se jim přikazuje. A tak se octnou u miláčka a uvidí jeho zářící zjev. U vozataje, když ho uvidí, paměť se přenese ke skutečnosti krásy a opět ji uvidí stojící s uměřeností na posvátném podstavci;“⁷⁴ Díky tomuto principu dělení a převahy duše, můžeme představit druhy občanů v ideálním státě.

2.2 Druhy občanů ve státě

Občanům se Platón zabývá v III a IV. knize *Ústavy*, kde právě řeší jejich rozdělení. Nejnižší a nejpočetnější třídou, která má v duši žádostivost (*epithýmétikon*) a jsou nositelé železa a mědi, jsou řemeslníci, dělníci a obchodníci. Jejich žádostivost usměrňuje cnost, nazývající se uměřenost (*sófrsyné*). Uměřenost se principiálně přisuzuje řemeslníkům. Tato uměřenost však náleží všem třem vrstvám. Strauss píše, že uměřenost lze chápat jako ovládnání toho, co je přirozeně horší, tím, co je přirozeně lepší, tj. jako něco, díky čemu je celek v harmonii, a takto chápaná uměřenost prostupuje všemi částmi obce.⁷⁵ Platón dále nejnižší části obce zřejmě nevěnuje tolik pozornosti jako zbylým třídám, aby podtrhl důležitost vyšších tříd. Rolníci, řemeslníci a další se nemůžou nijak podílet na chodu vlády. Jejich úkolem je být poslušnými a uspokojovat potřeby pospolitosti tím, že se zabývají užitečnými řemesly.⁷⁶ Na

⁷³ PLATÓN, *Resp.* X, 581a – b.

⁷⁴ PLATÓN, *Pheadr.* 253e – 254b.

⁷⁵ STRAUSS, Leo, *Obec a člověk*, str. 117.

⁷⁶ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str. 75.

rozdíl od vyšších tříd, mohou řemeslníci vlastnit statky a mít vlastní rodinu. To však znamená, že se nemohou zapojovat do politického života a do řízení státu. Důvodem je náchyllost dávat přednost svým zájmům – zejména majetkovým či rodinným – před zájmy celku.⁷⁷

Strážci, nebo jak je nazývá Platón psi-strážci, mají v duši vznětlivost (*thymoeides*), a tedy jejich cností se stává statečnost (*andreía*). Jsou to ti, kteří jsou nositelé stříbra (potažmo někteří zlata) a mají dva hlavní úkoly. Dohlížejí na klid a pořádek uvnitř obce a zabezpečují vnější hranice obce. Strážci sloužící obci nemají soukromé ani materiální statky. Všichni strážci žijí v rovnosti, a tyto statky by podkopávaly jejich rovnost a solidaritu. Tento „komunistický režim“ deklaruje vše společné, včetně žen a dětí. „...všechno to musí býti zřízeno co nejvíce podle přísloví „přátelům všechno společno““.⁷⁸ „Aby všechny tyto ženy byly společné všem těmto mužům a soukromě aby žádná se žádným nežila; také děti aby byly společné a aby ani rodič neznal svého rozence, ani dítě rodiče.“⁷⁹ Tento princip náleží i filosofům. Velkým rozdílem a inovací v této době i v dalších staletích později, je ustanovení rovnosti žen ve třídě strážců a vládců.

Strážcům a následně i budoucím vládcům bude poskytnuto vzdělání nejprve v músických naukách a následně v gymnastice. „Bylo by asi těžko naléztí (vychovávání) lepší, než jaké jest nalezeno zkušeností dlouhého času, to jest pro těla tělocvik, pro duši vzdělání músické.“⁸⁰ Platón přirovnává učence a jejich výchovu k hříbatům, které vodí do hřmotu a hluku a pozorují, zdali jsou lekavá či ne.⁸¹ V praxi by to bylo tak, že vzdělání do dvaceti let by obsahovalo výše zmiňovaná gymnastika a músické vzdělání, které ale musí zajistit obec. Kdo by však projevil zvláštní nadání, čeká ho ještě dalších 15 let, kde vedle těchto předmětů přibude i filozofie.⁸² Po filozofii bude muset strážce podstoupit ještě jednou tolik let, aby se připravil na úlohu vladaře. Ti, kteří ve všech stádiích výchovy prokážou to nejlepší, co je pro obec a dokáží se ztotožnit s jejími zájmy, mohou se stát vládci. Platón ve IV. knize *Ústavy* praví, „že jaký směr dá komu vychování, že takový jest i jeho následující život.“⁸³

⁷⁷ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 60.

⁷⁸ PLATÓN, *Resp.* IV, 424a.

⁷⁹ PLATÓN, *Resp.* V, 457b.

⁸⁰ PLATÓN, *Resp.* II, 376e.

⁸¹ PLATÓN, *Resp.* III, 413e.

⁸² VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 61.

⁸³ PLATÓN, *Resp.* IV, 425c.

Z těch nejlepších vzniká poslední nejméně početná ale neméně důležitá skupina vládců. Státu má vládnout malá třída rozumných lidí za podpory třídy válečníků, z níž jsou vládci sami, jsou nazýváni „strážci“ a vybírání během společného výchovného procesu, který zpočátku obě třídy sdílejí.⁸⁴ Vládci a správci, kteří jsou nositelé zlata, se starají o dobro všech občanů ve státě, na úkor vlastního prospěchu, bez nároků na výhody z vládnutí a možnosti osobního užitku. V jejich duši převažuje rozum (*logistikon*), a díky tomu, se jejich ctností stává moudrost (*sofia*). Moudrost je považována za nejvyšší ctnost a tato ctnost, náleží právě vladařům. Za moudrého vladaře Platón považuje filosofy, protože jsou schopni se řídit rozumem a díky němu a příslušné výchově jsou schopni si osvojit umění vládnout.⁸⁵ Jsou to ti, kteří se nejvíce blíží k dokonalosti a měli by být vzorem pro ostatní. Strauss ve své knize píše, že jen filosof může být skutečně spravedlivý, a tak se stává jediným člověkem, který je spravedlivý v tom smyslu, v jakém může být spravedlivá obec: je soběstačný a skutečně svobodný.⁸⁶ Má-li být stát stabilní, musí být věrnou kopií božské formy či ideje státu, a pouze filosof, který je dostatečně zkušený v nejvyšší z věd, dialektice, dokáže nařídit a napodobit nebeský originál. Z toho vyplývá, že pouze filosof může dosáhnout oné ideje obce a zajistit spravedlnost. V pozdním díle *Zákony*, v knize IX., však Platón ustupuje od svých myšlenek toho, že by měl spravedlnost zajistit pouze vládce, ale přichází s myšlenkou zákonů, které se musejí dodržovat pro správný chod obce a jejich občanů.⁸⁷

V podobenství o jeskyni Platón přirovnává filosofa k člověku, který viděl věci skutečně takové, jaké jsou, na slunečním světle, zatímco ostatní z věcí znají pouze stíny, které na stěnu jeskyně vrhají jejich makety ozařované plamenem ohně (Ústava, 514a – 517a).⁸⁸ Filosofové a strážci jsou skupinami, které plní svou službu vůči státu, a vlastnictví majetku či rodina by je jen odváděly od věcí obce.⁸⁹

Platón tedy tento problém „rodiny“ vyřešil neobvyklým způsobem, který si podrobně probereme v následující podkapitole. Jedná se o nejkontroverznější Platónovu myšlenku, a to postavení žen v obci, a jejich dětí, které jsou v tomto komunistickém systému považovány za společné. Abychom jsme mohli opravdu použít označení nejkontroverznější, musíme také

⁸⁴ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str. 75.

⁸⁵ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 60.

⁸⁶ STRAUSS, Leo, *Obec a člověk*, str. 136.

⁸⁷ PLATÓN, *Leg. IX*, 874e–875d.

⁸⁸ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy*, str. 115.

⁸⁹ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 60.

představit dobu, ve které Platón žil a jak v jeho době žily ženy a děti abychom zjistili, jak markantní rozdíl to skutečně je.

2.1.1 Postavení žen a dětí v obci u Platóna

Jak jsme uvedli, velkou inovací se stala Platónova myšlenka o rovnosti žen ve třídě strážců a vládců. Platila pro ženy stejná práva, jako pro muže a vše včetně dětí bylo společné, jak líčí Platón V. knize *Ústavy*. Musíme však nastínit, co by to pro ně v reálném světě znamenalo a jak se tento koncept lišil od reálného života v té době.

Za života Platóna měly ženy stejná práva jako otroci. Musely být zcela oddány mužskému občanu v domácnosti. Prakticky ani nevycházely ze svého obydlí a byly téměř odříznuté od světa.⁹⁰ V Athénách v 5. století př. Kr. neexistovala žádná zřízení pro urozené dívky, jako tomu bylo na ostrově Lesbu, ani zde nebyla žádná tělesná cvičení, jako u spartských dívek; dívky při nich byly oblečeny do krátkých šatů.⁹¹ Výuka ženy se vztahovala pouze na domácí práce a získala je prostřednictvím jiné ženy v rodině. Jednu z mála výjimek představovala choť vládce Perikla Aspasia, která se běžně účastnila politického konání svého muže.⁹²

Když se přiblížíme k oné rovnoprávnosti, kterou Platón líčí v knize *Ústavy*, je názoru, že ženy by měly žít bok po boku strážců. Příprava na budoucí život by měla fungovat na stejném principu, jako pro muže v ideální obci, tedy taktéž vyučování v mútickém vzdělání a gymnastice. „*Tedy i ženám jest dáti tato dvě umění i výcvik vojenský a zacházeti s nimi týměž způsobem.*“⁹³ V Platónově době Řekové (muži) provozovali atletiku nazí.⁹⁴ Což vyvolává určitou otázku o vzniku náklonosti v opačném pohlaví. A u vzdělání to nekončí, protože podle Platóna budou mít společné i obydlí, kde budou žít a stravovat se. Platón se vyjadřuje k tomuto problému přirozeně vzájemné náklonosti muže a ženy. „*...budou míti obydlí a stoly společné a soukromě nikomu nic takového nebude náležeti, budou žíti společně, a když se budou společně stýkati jak v gymnasiích, tak v ostatním životě, tu, myslím, vrozenou nutností budou vedeni k vzájemnému pohlavnímu obcování.*“⁹⁵ Přichází však s řešením, které podle něj těmto činům

⁹⁰ Zde se mluví hlavně o ženách vyšší a střední třídy, ženy z chudých domácností musely pracovat venku, aby živily rodinu. FLACELIÈRE, Robert, *Život v době Periklově*, str. 59.

⁹¹ FLACELIÈRE, Robert, *Život v době Periklově*, str. 50.

⁹² BEDNÁŘOVÁ, Věra, *Postavení ženy ve starověku*, str. 15.

⁹³ PLATÓN, *Resp. V*, 452a.

⁹⁴ HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry, *Zakladatelé myšlení*, str. 76.

⁹⁵ PLATÓN, *Resp. V*, 458c – d.

zamezí. Tento problém by mohly vyřešit ty nejdokonalejší a neprospěšnější sňatky. O sňatcích budou následně rozhodovat správci, aby zachovávali stejný počet mužů, a obec se tudíž nebude ani zvětšovat ani zmenšovat.⁹⁶

Platón ženy strážců nazývá samicemi, a netvrdí, že ačkoliv jsou si samci a samice rovni, tak musí být stejně silní. Tatáž je přirozenost ženy i muže ke strážení obce, jen ženy jsou slabší a muži silnější.⁹⁷ I přes to mohou užívat tytéž výchovy jako muži.

Platón je názoru, že východu dětí by si měl vzít pod svá křídla stát. Každý občan má právo na vzdělání. Nejnižší třída se ve vzdělání omezuje pouze na činnosti, které budou jako řemeslníci, farmáři apod. potřebovat. To však neplatí pro vyšší třídy. Jak vzdělání plyne dále, jsme si již výše uvedli. Dítě nemá vědět, kdo je jeho rodič a naopak. Žádný člen vládnoucí třídy nesmí mít možnost rozpoznat své děti či své rodiče.⁹⁸ Tady však vstává otázka možného nevědomého incestu, který v Athénách nebyl podporován. Nebyl zákonem vymáhán, ale považoval se za ohavný a soudilo se, že přivolá trest bohů, jak to vidíme v Sofoklově tragédii *Oidipus král*.⁹⁹

Další zajímavá připomínka na zamyšlení je, že Athéňané se ženili z důvodu, aby měli potomky. Nejlépe mužské potomky, kteří by byli pokračovateli rodu. To však dle Platónské *Ústavy* není možné. Rodina musí být zničena, nebo spíše rozšířena tak, aby zahrnovala celou válečnickou třídu.¹⁰⁰ Přirozeností každého člověka je, aby tu po sobě zanechal odkaz, a to ve formě potomků.¹⁰¹ A pokud otec nebude vědět, kdo je potomkem, může mu být jeho přirozenost odepřena. Platón má jasně danou strategii, co se týče budoucích narozených občanů. Občan vyšší třídy si nebude moct zvolit, s kým bude mít potomky, budou k sobě vybírány páry s nejlepšími předpoklady. K tomu bude stanovena minimální a maximální věková hranice pro plození, jak pro muže, tak pro ženy. Věková hranice pro ženy bude od dvaceti do čtyřiceti a pro muže od nejprudšího trysku svého mládí, až do pětapadesáti.¹⁰²

⁹⁶ PLATÓN, *Resp.* V, 458e–460a.

⁹⁷ PLATÓN, *Resp.* V, 456a.

⁹⁸ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 58.

⁹⁹ FLACELIÈRE, Robert, *Život v době Periklově*, str. 52

¹⁰⁰ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 58.

¹⁰¹ Staří Řekové měli pokračovatele rodu, aby zajistili svému otci kult, jaký oni sami prokazovali svým předkům. Tento rituál, byl považován za nezbytný ke štěstí zemřelých na onom světě. Tudíž každý potřeboval své potomky, aby se o něj staraly ve stáří a po smrti ho pochovali podle obvyklých obřadů: Flacelière, Robert. *Život v době Periklově*, str. 51-52. Proto se domnívám že můžu tuto věc považovat za lidskou přirozenost.

¹⁰² PLATÓN, *Resp.* V, 459d–461a.

3 Aristotelés

Aristotelés se narodil roku 384 př. n. l. na poloostrově Chalkidické v Makedonii do lékařské rodiny. „Jeho otec Nikomachos byl jako lékař ve službách krále Amynty III., děda Alexandra Velikého“.¹⁰³ V sedmnácti letech, byl Aristotelés poslán studovat do Athén do Platónské Akademie, kde pak setrval celých dvacet let, nejprve jako student a posléze jako učitel a badatel.¹⁰⁴ V Athénách mu byla často negativně připomínána jiná občanská příslušnost (*metoik*), která mu nedovolovala např. užívat všechny práva. Není divu, že James Redefield definoval *polis* či městský stát jako útvar založený na ideji občanství.¹⁰⁵ Není známo, kdy a jak si Platón o čtyřicet let mladšího Aristotela všiml. (...) Zdá se ale, že bezprostředně před Platónovou smrtí či těsně po ní Aristotelés Athény opustil.¹⁰⁶ K odchodu mohla přispět i skutečnost, že Athény byly ve válečném stavu s Makedonií, k níž měl Aristotelés blízké osobní vztahy.¹⁰⁷ Další variantou odchodu byl spor s novým nástupcem Akademie Speusippem.¹⁰⁸

Zamířil tedy do Atarneia v Malé Asii, kde vládl bývalý student Akademie a přítel Filipa II., Hermeias. V Assu, následně založil filozofickou společnost a školu.¹⁰⁹ Po dvouletém (345-343 př. n. l.) pobytu v Assu přesídlil Aristotelés do Mytilény na ostrově Lesbu.¹¹⁰ V následujících letech se stal učitelem Alexandra (později III. Velikého,) na makedonském královském dvoře, tehdy byl Alexandr ještě mladý třináctiletý chlapec. Aristotelés se vrátil zpět do Athén až v době, kdy makedonská vojska zlomila odpor Athén a měla nadvládu nad Řeckem. Tam Aristotelés učil v prostorách Lykeia, státního gymnázia. Po Alexandrově smrti Aristotelés nadobro opustil Athény a jeho útočištěm se stala Chalkida, kde v roce 322 př. n. l. zemřel.

Za svůj život Aristotelés napsal mnoho spisů, ale dochovaly se pouze zlomky jeho práce. Ty, které máme dnes k dispozici, sloužily původně jako podklady ke studiu ve školách. Mezi jeho spisy patří např. *Metafysika*, *Etika Nikomachova*, *Politika*, *Rétorika* a mnoho dalších. I přes

¹⁰³ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 270.

¹⁰⁴ GRANT, Michael, *Klasické Řecko*, str. 275.

¹⁰⁵ REDFIELD, J. Homo domesticus. In VERNANT, J.-P. (ed.), *Řecký člověk a jeho svět*, str. 142.

¹⁰⁶ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 270.

¹⁰⁷ GRANT, Michael, *Klasické Řecko*, str. 275.

¹⁰⁸ Existuje teze, kdy se Aristotelés rozhodl opustit školu z důvodu se nástupcem v Akademii nestal on, ale Platónovo synovec Speusippos. Spekulace podobného druhu jsou ovšem zcela liché, neboť podle dědičného práva bylo toho nástupnictví tak jako tak nesporné: GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 271.

¹⁰⁹ GRANT, Michael, *Klasické Řecko*, str. 275

¹¹⁰ GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 271.

to, že se Platón i Aristotelés zabývali politickou problematikou a zároveň se jednalo o učitele a žáka, se jejich myšlenky na politické uspořádání značně rozdělily. Také proto se říká, že jsou lidi dvojího rázu, empirikové a idealisté, praktikové a teoretikové, lidé podobní Aristotelovi a lidé podobní Platónovi.¹¹¹

Aristotelés psal svá díla formou dialogů jako Platón, ta se však nedochovala. Proto nám musí postačit podklady ke studiu, které psal souvislým, velice logicky argumentovaným a propracovaným textem.

Aristotelés byl velmi komplexní člověk, byl to logik, teoretik vědění, ontolog, metafyzik, etik, politický filosof, badatel přírody a mnoho jiného. Kladl si otázku legitimity a snažil se zásadním způsobem vyjasnit problém autonomie jednotlivých oborů.¹¹² Tento problém vyřešil rozdělením do tří vědních skupin. První, jsou teoretické disciplíny, do kterých zařazuje fyziku a logiku. Druhou skupinou jsou produktivní disciplíny, do které Aristotelés zařazuje umění či rétoriku. Politiku spolu s etikou zařazuje Aristotelés do třetí praktické disciplíny filosofie. Politiku považuje za královskou vědu (*epistémé kyriotaka*).¹¹³ Praktická neboli poetická filosofie, se věnuje konkrétním věcem života, kde hledá cnost v pravé míře každého činu. Tuto pravou míru nazývá *mezon – střední cesta*. Jde o uměřené názory, které se pohybují ve středu mezi danými krajnostmi. Právě Platón a jeho učení jsou podle Aristotela extrémem, který se od ní odchyluje.¹¹⁴

3.1 Aristotelovo pojetí státu v Politice

Aristotelovy politické teorie byly napsány ve spise *Politika*, viz níže zmíněné, kde uvádí svoje názory na stát, ale i kritiku Platónovy koncepce ideálního státu. Na rozdíl od *Ústavy*, která je nepochybně literárním veledílem, jde u *Politiky* o nesouvislou sbírku různých esejů, z nichž některé jsou kompletní.¹¹⁵ Dalšími spisy, které se o tuto problematiku opírá je *Etika Nikomachova*, u které se řeší hlavně otázky etiky, nebo *Athénská ústava*. Ve své práci použiji *Politiku* a *Etiku Nikomachovu*, i když primárně budu pracovat hlavně s *Politikou*.

¹¹¹ KŘÍŽ, Antonín. *Politika*, str. 18.

¹¹² GRAESER, Andreas, *Řecká filosofie klasického období*, str. 275.

¹¹³ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy*, str. 26

¹¹⁴ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 67.

¹¹⁵ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 7.

Aristotelés vychází z určitého vymezení člověka, a to jako *zoon politikon*, bytostí, která je svou přirozeností společenská.¹¹⁶ Člověk je svou přirozeností politický, protože je bytostí, kterou charakterizuje řeč či rozum a která je tak schopna nejdokonalejšího, nejdůvěrnějšího sjednocení se svými bližními, jak je vůbec možné dosáhnout – totiž spojení v čistém myšlení.¹¹⁷ Jedná se o nevyhnutelný proces sdružování. Lidé se budou slučovat, i když jim z toho nebudou plynout žádné výhody nebo záruky vzájemné pomoci. Nejde tedy o domluvené a uměle vytvořené seskupení lidí, ale o přirozenou činnost. Pokud se má člověk plně rozvinout, je pro něj *polis* nepostradatelnou z důvodu jeho plného rozvinutí potenciálu.¹¹⁸

Obec je tedy zcela přirozeným celkem, k jehož vzniku vede sama přirozenost člověka.¹¹⁹ „Z toho je tedy zřejmé, že obec existuje na základě přirozenosti, že člověk je svou přirozeností určen k životu v obci a že ten, kdo od přirozenosti, a ne pouze náhodou žije mimo obec, je buď špatný, anebo lepší než člověk...“¹²⁰ I když je přirozenost člověka nasměrována k političnosti, může se i tatáž lidská přirozenost projevit jako krajní asociální forma.¹²¹ Tato asociální forma je zkrácena formou práva a společenské ctnosti.

3.1.1 Právo a spravedlnost

V I. knize *Politiky* Aristotelés představuje spravedlnost jako podstatnou složku občanského soužití, řádem toho soužití je právo, a to rozhoduje o tom, co je spravedlivé.¹²² Spravedlnost je pro něj ctností společenského života, jíž se všechny ostatní ctnosti musí řídit.¹²³ Dále pojem spravedlnosti podrobněji rozebírá v *Etice*, v knize V. „...člověk, který si počíná protizákonně, ukázal se jako nespravedlivý, člověk pak, jenž zákonů dbá, jako spravedlivý, jest zjevno, že vše zákonné jest jaksi spravedlivé; co totiž jest ustanoveno mocí zákonodárnou¹²⁴, jest zákonné, a všechno to nazýváme spravedlivým.“¹²⁵ Jde tedy u pojem vztahující se ke vztahu k druhému. Spravedlnost se opírá o objektivně daná pravidla zřízení.

¹¹⁶ CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy*, str. 116.

¹¹⁷ STRAUSS, Leo, *Obec a člověk*, str. 22

¹¹⁸ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 9.

¹¹⁹ MRÁZ, Milan, *Politika*, str. 30.

¹²⁰ ARISTOTELES, *Pol. I, 2, 1253a1 – 5.*

¹²¹ JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 167.

¹²² ARISTOTELES, *Pol. I, 2, 1253a33 – 37.*

¹²³ ARISTOTELES, *Pol. III, 13, 1283a38.*

¹²⁴ Již téměř 2100 let před Charlesem de Montesquiou rozdělil moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní.

VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 69.

¹²⁵ ARISTOTELES, *Eth. Nic. V, 2, 1129b11 – 14.*

Při rozboru zřízení, Aristotelés postupuje induktivní formou zkoumání, proto nezačíná u obce, jako Platón, ale od rodiny, od nejmenšího společenství, od nejmenší části. Zkoumá „...*věci od počátku, jak se přirozeně vyvíjejí.*“¹²⁶ Společenství (*koinónia*), znamená pro Aristotela základní pojem jeho politické teorie.¹²⁷

3.2 Společenství

Aristotelés, uvažuje o *polis* jako o biologickém organismu a pokouší se odhalit její přirozenost zkoumáním modelu jejího růstu a vývoje.¹²⁸ Tento model začíná u domácnosti, ze které vzniká dědina a je zakončená obcí. Domácnost jako ta nejmenší část společenství v sobě obsahuje strukturu základních lidských vztahů. „...*je nutné, aby se nejprve sdružovali ti, kteří nemohou být jeden bez druhého. Tak se sdružují žena a muž za účelem plození (...)* Rovněž ti, kteří jsou svou přirozeností určeni k vládě, sdružují se pro zachování života s těmi, kteří jsou svou přirozeností určeni k ovládání.“¹²⁹

Domácnost je tedy důležitou a nepostradatelnou součástí *polis*, kterou podle Aristotela časově předchází. Je institucí, jež se stará o plození, výchovu dětí a zároveň vytváří mnohé ekonomické bohatství *polis*.¹³⁰ Členy domácnosti jsou lidé svobodní – rodiče a děti – a nesvobodní otroci.¹³¹ Aristotelés tyto členy domácnosti slučuje do jednotlivých skupin vztahů, které vytvářejí hospodářství. Jedná se o panství, manželství a otroctví. Spojovacím článkem těchto skupin je hlava rodiny. Tato hlava rodiny je ztělesněna občanem, a tedy plnoprávným členem *polis* a má na starosti všechny členy domácnosti, stejně jako rodinný majetek. Členy domácnosti řídí pomocí vztahů muže a ženy, otce a dětí, pána a otroka.¹³²

Propojením panství a otroctví, vzniká dvojice pána a otroka, Aristotelés vysvětluje jako dokonalou syntézu. „...*co svou rozumovou schopností může býti prozíravé, jest přirozeně vládnoucí a přirozeně nařizovací, to pak, co silou svého těla může nařízení provést, jest ovládané a přirozeně otrocké; proto se zájmy pána a otroka navzájem doplňují.*“¹³³ Mulgan

¹²⁶ ARISTOTELES, *Pol.* I, 2, 1252b25 – 26.

¹²⁷ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 21.

¹²⁸ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 30.

¹²⁹ ARISTOTELES, *Pol.* I, 1, 1252a26 – 32.

¹³⁰ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 51.

¹³¹ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 69.

¹³² MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 53–54.

¹³³ ARISTOTELES, *Pol.* I, 1, 1252a30 – 34.

tvrdí, že otrok je jedním z „instrumentů“ či „nástrojů“ nezbytných pro existenci domácnosti a je součástí pánova majetku. Je to nesvobodný jedinec, neboť nemá samostatnou hodnotu. Aristotelés chce dokázat, že otrok a celá koncepce otroctví je oprávněná a je založena na přirozených rozdílech. Hlavním kritériem mimo statné postavy, kterou by měl každý otrok mít, se určuje přirozenost otroka jeho duševní stránkou. Vláda pána nad otrokem je vzorem despotické vlády, tedy takové vlády, která směřuje výlučně k zájmu vládce.¹³⁴

Jelikož jsem již v úvodu uvedla, že se budu zaměřovat na postavení žen a dětí v obci, tak vztahu muže a ženy, otce a dětí nechám samostatnou kapitolu.

3.1.1 Postavení žen a dětí v obci u Aristotela

Zatímco vláda nad otrokem je „despotická“, vláda nad ženami i dětmi je „svobodná“ a je vykonávána v jejich zájmu, nikoli v zájmu hlavy domácnosti. Aristotelův postoj k úloze a postavení žen je odrazem – jak lze očekávat – přístupu převažujícího ve společnosti, v níž žil. Řecké ženy neměly žádná politická práva a jen málo zákonných práv. Jejich působišťem měl být dům, kde i tam byly pod dohledem svých manželů. S tímto Aristotelés souhlasil, s čím však měl problém, bylo přehlížení potřeby vychovávat ženy v hodnotách společenství, protože se stále jednalo o polovinu obyvatelstva.¹³⁵

O této polovině obyvatelstva byl Aristotelés bez pochyby přesvědčen, že jsou horší než muži. „*Mušské pohlaví má se k pohlaví ženskému tak, že ono přirozeně jest lepší, toto horší, a ono vládne, toto poslouchá.*“¹³⁶ Aristotelés to odůvodňuje tím, že ženy jsou schopny uvažovat, ale nejsou schopny autority.¹³⁷ Tudíž, muži jsou schopnější vést a řídit než ženy. Tuto vládu mezi mužem a ženou označuje jako vládu na způsob politika.¹³⁸

U dětí je otcova vláda vykonávána na způsob krále. Král se má totiž lišit přirozenými vlastnostmi, ale rodem má být stejný s ovládanými, což odpovídá poměru, v jakém je rodič k dítěti.¹³⁹ Dítě má podle Aristotela schopnost uvažovat, jen ji nemá dostatečně rozvinutou.

¹³⁴ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 53–55.

¹³⁵ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 58.

¹³⁶ ARISTOTELES, *Pol.* I, 5, 1254b14–15.

¹³⁷ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 60.

¹³⁸ ARISTOTELES, *Pol.* I, 12, 1259b2–4.

¹³⁹ ARISTOTELES, *Pol.* I, 12, 1259b11–17.

S tím souvisí i výchova dětí. Výchova mládeže má být podle Aristotela veřejně dostupnou a má představovat jednotný učební plán.¹⁴⁰

Ze základního rozdělení Aristotelova společenství jasně vidíme rozdíly v životě žen a dětí v obci, oproti Platónově koncepci. Aristotelés, vychází z reálného řeckého světa a prakticky nepřichází s nějakou novou koncepcí, pouze vysvětluje běžný život žen a dětí, které dává do vzájemných vztahů a reaguje na Platónovu koncepci. Ve II. knize *Politiky* se Aristotelés vyjadřuje k Platónově koncepci společného sdílení žen a dětí v obci.

Aristotelés zprvu namítá, že pokud jsou věci společné, není o ně tolik postaráno. Mnoho služebníků někdy hůř obslouží než jednotlivců. To se týká i o pečování dětí, které tím pádem budou zanedbávané. Nehledě na to, že podle vzájemné podobnosti si rodič vždycky najde své dítě.¹⁴¹ Další Aristotelovou kritikou, je nejasnost v rozdělování dětí podle tříd. Pokud budou děti přenášeny z jedné třídy do druhé, například od rolníků se strážcům, rodiče poznají, komu je dítě dáváno a jak vypadá.¹⁴²

Co se týče společných žen, tak podle Mulgana, i když Aristotelés obvykle staví na obdiv to, v čem se liší od Platóna, jen malou pozornost věnuje Platónovu zásadnímu návrhu, aby ženy byly politicky a společensky rovnoprávné, vyjma pár okolností. Pro Aristotela je podstatné, že je-li domácnost přirozená, musí být přirozené i podřízené postavení žen.¹⁴³

Po vysvětlení domácnosti a představení osob s přihlédnutím k ženám a dětem v ní, musíme představit pojem občana, který je spojován pouze se svobodnými osobami v *polis*.

3.1.2 Občan

Ve III. knize *Politiky* Aristotelés přichází s pojmem občana (*polités*). Tvrdí, že obec je složeninou jako každý jiný celek, který se skládá z mnoho částí, a díky tomu se musíme zaměřit na jeho nejmenší část, a to na občana. Respektive se musíme zajímat o to, koho můžeme považovat za občana. Občanem se totiž nemůže stát každý. Aristotelés poukazuje, že pojem občana je například v demokracii trochu jiný než v oligarchii.¹⁴⁴ Nejde tedy zde o univerzální

¹⁴⁰ ARISTOTELES, *Pol.* VIII, 2, 1337a33–1337b38.

¹⁴¹ ARISTOTELES, *Pol.* II, 3, 1261b16–1262a24.

¹⁴² ARISTOTELES, *Pol.* II, 4, 1262a25 – 29.

¹⁴³ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 59–60.

¹⁴⁴ ARISTOTELES, *Pol.* III, 1, 1274b39 – 1275a4

pojetí občana, protože každý stát je trochu jiný a má i jiný počet obyvatel. Aristotelés tvrdí, že kritériem není bydliště, protože i metoik či otrok mají bydliště u svého pána a nejsou považováni za občany.¹⁴⁵ Ani držba zákonných práv, vyplývajících z obchodní smlouvy, jako je právo podat žalobu a být žalován, nečiní nikoho občanem. Mulgan v se své knize píše, že občanem je člověk, který má práva, která charakterizují občanství, jako určitá politická práva, a to právo podílet se na uplatňování spravedlnosti a právo mít účast na politickém úřadu (*arché*).¹⁴⁶ „Kdo se totiž může účastnit úřadu poradního nebo soudního, toho již nazýváme občanem té obce...“¹⁴⁷ Člověkem, který se může též považovat za občana, je například potomek dvou občanů jedné obce.

Jde tedy o určení zcela nezávislé na etických požadavcích individuální ctnosti.¹⁴⁸ Aristotelés přichází s myšlenkou občanské ctnosti, která však není univerzální, protože ani zřízení není jedno univerzální. Jelikož tedy existuje mnohost zřízení, nemůže mít řádný občan pouze jednu jedinou dokonalou ctnost, ale ctnost občana má hledět ke zřízení. Občanská ctnost je zodpovědná za záchranu celku podle analogie s lodníky, kteří plují po moři a každý má svůj odlišný úkol (Pol. III. 4.). Díky tomu se dostáváme k názoru, že musí být rozdíl mezi občanskou ctností a ctností dobrého člověka, která naopak je jediná a dokonalá.¹⁴⁹ „*ctnost dobého občana musí mít všichni – tak totiž obec nutně jest nejlepší – jest však nemožno, aby všichni měli ctnost dobrého člověka, není-li nutno, aby všichni občané v řádné obci byli dobří lidé.*“¹⁵⁰ Další ctnost, kterou rozlišuje je ctnost dobrého vládce, která se podle Aristotela shoduje se ctností dobrého člověka. Ctnosti dobrého vládce, se však neshodují s ctností občana. Zdatný vládce jest dobrý a rozumný, občan však rozumný být nemusí.¹⁵¹

Představili jsme občanskou ctnost, která se liší podle zřízení, ve které občan žije, musíme tedy představit i Aristotelovy druhy zřízení. Aristotelés k tématu druhy vlád přistupuje velice systematicky. Měl dobře prostudované velké množství dostupných ústav, které existovaly, a tyto formy vlád následně uváděl do vzájemných vztahů.

¹⁴⁵ ARISTOTELES, *Pol.* II, 1, 1275a7– 1275a10.

¹⁴⁶ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 70.

¹⁴⁷ ARISTOTELES, *Pol.* II, 1, 1275b17– 20.

¹⁴⁸ JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 436.

¹⁴⁹ JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 458.

¹⁵⁰ ARISTOTELES, *Pol.* III, 4, 1277a1–1277a5.

¹⁵¹ ARISTOTELES, *Pol.* III, 4, 1277a14–23.

3.1.3 Druhy vlád

Řekové Aristotelovy doby měli velké zkušenosti s různými formami politického uspořádání obcí, s monarchiemi, oligarchiemi i demokraciemi, a to v mnohých značně odlišných podobách.¹⁵² Aristotelés v *Etice Nikomachově* rozděluje tři správné druhy řízení obce a stejně tolik špatných odrůd. Jedná se o království, aristokracii a politeii/timokracii¹⁵³ a jejich špatné verze tyranii, oligarchii a demokracii. Z nichž je nejlepší království a nejhorší (mezi správnými vládami) timokraice. Tento vztah dvojic bych mohla přirovnat k dvojvaječným dvojčatům, kdy základ je stejný, ale vždy se ukáží rozdíly. Aristotelés přistupuje nejprve ke království a tyranii. O nich lze pojednat současně, protože tak někdy činí i sám Aristotelés protože povaha každého z těchto zřízení se více odhaluje v jeho protikladu k druhému zřízení.¹⁵⁴

Za špatnou odrůdu království považuje tyranidu. Obě formy vlády jsou označovány, jako monarchie, protože zde vládne pouze jeden člověk, ale s určitými rozdíly. Jedním z nich je, že tyran, či tyranie obecně si hledí pouze toho, co je jim prospěšné, za to král, či království si hledí toho, co prospívá poddaným.¹⁵⁵ „Cílem tyranidy je příjemno, cílem království krásno. Proto také tyrana vyznačuje úsilí o peníze, krále spíše úsilí o čest; tělesnou stráží královou jsou občané, tyranovou cizí námezdníci.“¹⁵⁶ Je zřejmé, že by tyrana nemohl chránit nikdo z obce, kterou on sám utlačuje, protože by se ocitl v nebezpečí. Aristotelés tedy považuje tyranii za nejhorší druh vlády, a jelikož je nehorší, pak nejlepší musí být království. Království přechází na tyranidu, pokud se vedení ujme špatný vládce a z vládce se stává tyran.¹⁵⁷ Ale musíme také zmínit, že Aristotelés nepovažoval království za jeden absolutní typ království. Tento druh vlády dále rozděloval na pět typů.

Prvním je království spartského typu (lakónské), kde jsou vůdcové odpovědni jen za vojenské a náboženské záležitosti. Což se tento způsob vlády dá pokládat spíše za vůdcovství než království.¹⁵⁸ Druhý typ je takzvané smísení království a tyranie, které je běžné u barbarů.

¹⁵² MRÁZ, Milan, *Politika I.*, str.8.

¹⁵³ V *Etice Nikomachově*, dává přednost výrazu „timokracie“, v *Politice* však zavádí neutrálnější výraz politeia. MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str.97.

¹⁵⁴ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 86.

¹⁵⁵ ARISTOTELES, *Eth. Nic.*, VIII, 12, 1160a–b3.

¹⁵⁶ ARISTOTELES, *Pol. V*, 10, 1311a4–8.

¹⁵⁷ ARISTOTELES, *Eth. Nic.* VIII, 12, 1160b8–b11.

¹⁵⁸ O prvním typu království neuvádí nic dalšího, téměř jistě proto, že šlo o existující instituci, posluchačům dostatečně známou. JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 563.

Jde o despotickou vládu, ale i přes to jsou vládci svými poddanými uznáváni a chráněni.¹⁵⁹ Třetím druhem království je podle Aristotela volitelná tyranida (*aisymnété*). Dnes bychom mu říkali diktatura. Od barbarské tyranie se liší tím, že je sice zákonitá, ale není dědičná. Zde se vládcové neboli volitelní tyrani střídají po určité době, kdežto v barbarské tyranidě tento post získávají dědictvím a vykonávají ho po celý život. Čtvrtým druhem je království herojské doby, které se zakládalo na svobodné volbě poddaných a na zákonně dědičné posloupnosti.¹⁶⁰ Tento typ vlády není spojován s rysy tyranie. Vláda se zakládá na dobrovolném poddanství podle zákona. Králové tohoto druhu jsou stratégové a soudci a spravují věci náboženské. Pátým druhem vlády je absolutní království (*pambasileia*), vláda jednoho člověka, který vše řídí.¹⁶¹ Aristotelés toto království přiřazuje k hospodářství. „...*hospodářství jest jakýsi druh království domácnosti, tak toto neomezené království jest hospodářstvím obce nebo národa jednoho anebo více.*“¹⁶² Toto zřízení, se pro Aristotela ukazuje jako nejvýznamnější a vlastně jediný přijatelný, jako zřízení absolutního království.¹⁶³

Aristotelés v *Etice Nikomachově* rovnou přechází k aristokracii a tvrdí, že opakem aristokracie je oligarchie. Aristokracie je původně definována jako vláda několika nejlepších ve společném zájmu. Tato vláda dává moc těm nejlepším mužům a jejím základním principem je ctnost či „hodnota“ (*axia*). Ve správně fungující aristokracii vládnu muži, kteří jsou opravdu či absolutně ctnostní.¹⁶⁴ „...*v čele jsou mužové prostě nejlepší z hlediska ctnosti, a nikoli jen poměrně dobří; jedině v ní dobrý muž a dobrý občan jest prostě jedno a totéž...*“¹⁶⁵ Aristotelés stejně tak, jako království, tak i aristokracii ještě třídí na jednotlivé typy. Stručně popisuje tři druhy aristokracie, z nichž je každý smíšeným řízením a vedle ctností využívá i jiných principů.

První druh, je propojení ctnosti s bohatstvím s množstvím, jako tomu je například v Kartágu. Druhý spojuje principy ctnosti a demokratické svobody, jako ve Spartě. A posledním druh zahrnuje ty rozmanitosti politických řízení, které inklinují spíše k oligarchii.¹⁶⁶ „*Aristokracie přechází v oligarchii pro špatnost vládnoucích, kteří obecní dobra rozdělují proti hodnotě, a to všechna, nebo nejčtetnější rozdělují sami sobě a úřady vždy týmž osobám, a nejvíce stojí o*

¹⁵⁹ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 87.

¹⁶⁰ ARISTOTELES, *Pol.* III, 14, 1285a30–b7.

¹⁶¹ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 87–88.

¹⁶² ARISTOTELES, *Pol.* III, 14, 1285b31–33.

¹⁶³ JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 563.

¹⁶⁴ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 89.

¹⁶⁵ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 7, 1293b3–6.

¹⁶⁶ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 91.

zbohatnutí.“¹⁶⁷Špatná odrůda aristokracie, oligarchie je definována jako vláda malé skupiny bohatých. Díky majetku a bohatství se do vlády může dostat i člověk, který k tomu není hoden, například řemeslník. I zde, Aristotelés dál dělí vládu na jednotlivé druhy. První z nich je forma nejmírnější a blíží se *politeii*; vládci vládou v souladu se zákonem a přístup k úřadům je dán velikostí majetku, který však není příliš velký. V dalším druhu jde o vyšší výměr pro úřad a funkce jsou vykonávány těmi, kteří již úřad zastávají. Počet vládců je většinou menší než u umírněné oligarchie. Třetí druh je omezen ještě více než předchozí, a to za účelem toho, aby členství ve vládnoucí třídě bylo dědičné. A v poslední čtvrtý druh obsahuje ještě početně menší a bohatší vládnoucí třídu, která však vládne bez ohledu na zákony. Tento typ oligarchie, je označován jako *dynasteia* neboli rodina mocných.¹⁶⁸ Aristotelés o oligarchii spolu s tyranidou tvrdí, že neexistují žádné jiné ústavy, u kterých by vláda trvala takhle krátce jako u nich.¹⁶⁹

Poslední dvojicí je *politeia* a demokracie. *Politeia* neboli timokracie je vláda, kde vládne menšina, zvolená většinou, v zájmu všech a podle zákona. Nejvyšším imperativem pro vládnoucí je prospěch celku.¹⁷⁰ „Kdykoli správu života v obci pro obecný prospěch vede množství, nazývá se jménem, které jest společné všem ústavám, totiž *politeii*.“¹⁷¹ Aristotelés ji označuje za spojení oligarchie a demokracie. „*Politeiemi se obyčejně nazývají ústavy, které se kloní k demokracii, ty pak, které se kloní více k oligarchii, aristokraciemi, protože s větší zámožností bývá také spíše pojeno vzdělání a urozenost.*“¹⁷² Mezi občany panuje svoboda a rovnost. Jen tato třída je vybavena správnými občanskými ctnostmi a uměřeností a je schopna odpovědného vztahu ke státu.¹⁷³ „*Timokracie přechází v demokracii; neboť tato obě zřízení spolu hraničí; také timokracie totiž přenáší vládu na množství a v rozdílech jmění jsou si všichni rovni. Nejméně špatná jest demokracie; neboť se nejméně uchyluje od správného zřízení obce.*“¹⁷⁴

¹⁶⁷ ARISTOTELES, *Eth. Nic.* VIII, 12, 1160b11–16.

¹⁶⁸ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 93

¹⁶⁹ ARISTOTELES, *Pol.* V, 12, 1315b11.

¹⁷⁰ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 70.

¹⁷¹ ARISTOTELES, *Pol.* III, 9, 1279a37–39.

¹⁷² ARISTOTELES, *Pol.* IV, 8, 1293b35–38.

¹⁷³ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 70.

¹⁷⁴ ARISTOTELES, *Eth. Nic.* VIII, 12, 1160b17–21.

Demokracii Aristotelés považuje za nejméně špatnou mezi nejhoršími. Znakem demokracie je vláda většiny a svoboda, jakožto rovnost.¹⁷⁵ Svoboda ve smyslu „žít, jak si kdo přeje“.¹⁷⁶ Aristotelés demokracii rozděluje na několik druhů. První druh je vláda, kde je rovnost podle zákona, jedinec není více než druhý. Ať je chudý či bohatý, nikdo není svrchovaným pánem, nýbrž všichni jsou ve stejné pozici. Druhým je vláda, u které jsou úřady závislé na odhadu jmění, který je ale nízký. Ten, kdo má příslušné jmění, má právo mít na nich účast a kdo je ztratí, má být vyloučen.¹⁷⁷ Tudíž každý, kdo vlastní nějaké jmění má právo se podílet na správě obce. Další forma demokracie, povoluje účast na vládě pouze těm, kteří jsou bezúhonní, jiná demokracie pouze těm, kteří jsou občani obce, jinak však vládne zákon. Poslední druh demokracie, se rovná ve všem předchozímu, jenže svrchovaným pánem je obecné množství a nikoli zákon. Rozhoduje lid, ze kterého se stává samovládce, hlasováním a ne zákonem. Bez zákonů se tato vláda stává despotickou a stává se obdobou tyranidy.¹⁷⁸

Po objasnění a rozdělení druhů vlád se přesuneme k tématu relativně nejlepší formy. Podle Jinka této formě Aristotelés věnuje velmi malou pozornost v kontextu zkoumání nejlepšího zřízení.¹⁷⁹

3.3 Relativně nejlepší forma státu

Aristotelés se nejlepší formou státu zabývá ve IV., VII. a VIII. knize *Politiky*. Nepředstavuje jednu jedinou nejlepší obec, jako u Platóna, ale jde směrem legitimitě a uskutečnitelnosti. „Stát má smysl, když je samostatný a jeho občané svobodní.“¹⁸⁰ Aristotelés tvrdí, že „nejlepší ústava jest nutně ta, podle jejíhož řádu každý může nejlépe jednati a nejlépe se míti i žíti.“¹⁸¹ Aby mohl člověk žít ctnostný a blažený život. „Ale aby obec byla ctnostná, není dílem štěstí, nýbrž vědění a vůle. Obec je však ctnostná tím, že ctnostní jsou občané, kteří mají účast v její správě.“¹⁸² Občané by měli mít kromě náležité ctnosti i vyrovnané majetkové poměry.

¹⁷⁵ ARISTOTELES, *Pol.* V, 11, 1310a28.

¹⁷⁶ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 94.

¹⁷⁷ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 4, 1291b30–34.

¹⁷⁸ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 4, 1291b39–1292a18.

¹⁷⁹ JINEK, Jakub, *Obec a politično v Aristotelově myšlení*, str. 415.

¹⁸⁰ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 69.

¹⁸¹ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 2, 1324a22–25.

¹⁸² ARISTOTELES, *Pol.* VII, 13, 1332a32–34.

Bohatství a moc jsou nízké cíle jak pro celá společenství, tak pro jednotlivce.¹⁸³ Jde tu především o stabilitu, o rovnováhu mezi extrémy.

Nejlepší zřízení by mělo podle Aristotela obsahovat obyvatelstvo z řad střední třídy. Zde se objevuje opět jeho myšlenka „zlatého středu“ (*mezon*). V každé obci existují tři vrstvy obyvatelstva. Jde o bohatou, střední a chudou třídu. Aristotelés zastává názor, že míra a střed je nejlepší ze všech. Střed, který je pro všechny dosažitelný. Střed nejnáze poslechne rozum, bohatí nemají smysl pro poslušnost a chudí jsou naopak podlízaví.¹⁸⁴ Ani jeden z těchto krajních extrémů nepovažuje Aristotelés za správné, protože bohatí přece nemusí nikoho poslouchat, když mají vše a naopak chudí se snaží ukousnout si aspoň malý kousek něčeho, co má hodnotu. „*Jedni neumějí vládnouti, nýbrž dovedou jen otrocky poslouchati, druzí neumějí vůbec poslouchati, nýbrž chtějí jen pánovitě vládnouti. Tím vzniká obec otroků a pánů, ale ne lidí svobodných, obec, v níž jedni závidí, druzí pohrdají. (...) Obec však se chce skládati z občanů rovných a co nejvíce podobných, a ta podmínka se vyskytuje nejspíše u středních vrstev.*“¹⁸⁵ V ideálním státě jsou si tedy občané jistým způsobem rovni, tuto rovnost způsobuje existence dostatečného počtu podobných lidí, kteří mohou vytvořit občanské těleso sobě rovných. Dalším kritériem ideálního zřízení je existence vlády, která je vykonávána podle zákona. V mnohém se podobá státu v Platónových *Zákonech*.¹⁸⁶

Pro Aristotela je důležité kritérium i soběstačnost, rozloha a množství obyvatel ve zřízení. *Polis* by měla směřovat k soběstačnosti, a proto ideální *polis* bude založena na území, které může poskytnout dostatečné množství potřebných zdrojů a surovin.¹⁸⁷ Rozloha obce musí být taková, aby ji nepřátelé nemohli snadno napadnout, ale aby se nejednalo o uzavřený komplex, kvůli kterému by občan tuto obec nemohl opustit. Území musí být přehledné a stejně tak mít i počet obyvatel žijící na něm.¹⁸⁸ Toto chce docílit pomocí sjednaného manželství a ustanovením věkové hranice pro plození dětí. Pro ženy je věková hranice od osmnácti do padesáti let a muži od sedmatřiceti do osmdesáti let. Aristotelés to odůvodňuje například zdravotní stránkou rodiček, aby byly připraveny na porod.¹⁸⁹ V ideálním státě by měla

¹⁸³ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 113.

¹⁸⁴ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 11, 1295a38– b19.

¹⁸⁵ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 11, 1295b19– 27.

¹⁸⁶ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 112.

¹⁸⁷ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 117.

¹⁸⁸ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 5, 1326b40– 1327a3.

¹⁸⁹ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 16, 1334b29–1335a34.

existovat možnost podle zákona odložit své neduživé dítě, nebo redukovat jejich počet, pokud manželé měli více dětí, než by bylo stanoveno.¹⁹⁰ Pokud se však dítě narodí, mělo by mít, již od útlého věku pohyb a mělo by se otužovat. Do pěti let se nemusí vzdělávat a nemusí vykonávat těžké práce, aby se negativně neovlivnil růst dítěte za to by se však děti měly věnovat hrám, kvůli přípravě na budoucí život.¹⁹¹ Všechny tyto náležitosti směřují principiálně k neměnné a stabilní obci.

¹⁹⁰ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 16, 1335b20– 26.

¹⁹¹ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 17, 1336a3– 33.

4 Komparace Platóna a Aristotela

Po představení významných filosofů antického Řecka a vyložení obou koncepcí státu provedu vzájemnou komparaci politického uspořádání. Aristotelés byl dlouhá léta jako student v Akademii a Platón zastával pozici jako jeho učitel. Tudíž by se dalo předpokládat, že budou zastávat stejné myšlenky a postoje a vydají se totožnou cestou poznávání. Opak je ale pravdou. Aristotelés se ve svých kritikách k Platónovi zaměřuje převážně a rozdíly než na společné myšlenky. Velkým rozdílem je již samotná metoda, kterou používají při svém myšlení. Platón šel směrem teoretického myšlení v politické filosofii. Chtěl dosáhnout něčeho neměnného a ideálního po vzoru své teorie idejí. Naopak Aristotelés se vydal cestou empiricko – analytickou, opíral se o reálné ústavy, které měl sám velmi dobře prostudované, v politické nauce analyzoval skutečnost a učil se z historie.¹⁹² V čem se naopak v základu politického myšlení ztotožňují, je v samotném účelu státu, a to v potřebě jednotlivců sdružovat se, či v myšlence dělby práce. Při sdružování, jde o lidskou přirozenost, která nutí lidi, aby zakládali jednotlivá zřízení. Platón je názoru, že nikdo z nás není soběstačný a naše potřeby tedy musí vykompenzovat obec.¹⁹³ Aristotelés tvrdí, člověk je bytost, přirozeně určená pro život v obci.¹⁹⁴

4.1 Srovnání pojetí státu

Platónova koncepce státu se zakládá na dokonalé jednotě, ale na teoretickém podkladu. Je pro něj důležitá stejnorodost, jednotvárnost, a tudíž jedinec ustupuje celku. Tak přichází s rozdělením obce na tři hierarchické nerovné třídy. Na třídu správců, strážců a vládců. Toto rozdělení závisí na převládající části duše. Principiálně se zabývá strážci a vládci, kteří mají stejné podmínky života v obci a jsou vychováni stejným principem. Jsou oproštěni od veškerého majetku a osobního života a vše jim náleží společně. Do společného života, jsou zahrnováni i ženy a děti.

Aristotelés, jde ve své obci naopak cestou reálné praxe a možnosti uskutečnění koncepce. Nezakládá svoje myšlení na jedné jediné a formě státu, která by byla dokonalá, spíše určuje obecný princip, který by měla splňovat obec, aby byla dobrá. A proto musí mít i dobré občany.

¹⁹² KŘÍŽ, Antonín, *Politika*, str. 19.

¹⁹³ PLATÓN, *Resp.* II, 369a – c.

¹⁹⁴ ARISTOTELES, *Pol.* I, 2, 1253a3.

Aristotelés zastává názor, že pokud má být obec nejlepší, musí všichni občané disponovat ctností dobrého občana.¹⁹⁵ Občané jsou však u Aristotela uspořádáni jinak.

Oproti Platónovým nerovným třídám, chce Aristotelés ve svém ideálním státě směřovat jedním směrem životní úrovně. A to střední vrstvou občanů. Střed nejnázve poslechne rozum, protože bohatí nebudou chtít poslouchat a chudí udělají vše, aby něco získali.¹⁹⁶ Občané jsou si navzájem v obci rovni a spravedlnost je dána zákonem. Toto je další rozdíl v jednotlivých koncepcích.

Pojem spravedlnosti Platón nechápe jako rovnost před zákonem jako Aristotelés, ale jako zachování řádu, který je nastaven, jako neměnnou stabilitu. Platón spravedlnost považuje za nejvyšší ctnost. Onu zmiňovanou neměnnou stabilitu vidí Platón také v zachování počtu obyvatel v obci. Načež tuto teorii oba filosofové sdílejí.

Aristotelés je názoru, že počet obyvatel by měl být hlavně přehledný stejně tak, jako území, na níž žijí.¹⁹⁷ Shodují se, že pro zachování stejného počtu obyvatel použijí správce, kteří budou dohlížet na předem domluvené nejlepší sňatky. A samotné plození bude jak u žen, tak u mužů věkově omezeno.¹⁹⁸ Takto mohou dosáhnout těch nejlepších jedinců v obci a zároveň regulovat jejich počet.

Téma společného života a sdílení všech statků, tak jak ho chápe Platón, může podle Aristotelova názoru, vyvolávat konflikty. Aristotelés se domnívá, že občané nebudou chovat takovou náklonost a pocit majetnictví se společným ženám, dětem a majetku, jako tomu je u vlastní rodiny a majetku. Nebudou o tyto statky tolik pečovat. Stručně řečeno, tento komunismus, jako ho chápe Platón, je podle Aristotela v rozporu s lidskou přirozeností.¹⁹⁹

Další podstatnou myšlenku, kterou budu porovnávat, je pojetí vládce. Platóna jde myšlenkou zvolení nejlepšího vládce – filosofa. Oni jsou ti, kteří jsou schopni se řídit rozumem a díky němu a příslušné výchově, jsou schopni si osvojit umění vládnout.²⁰⁰ Vládnout bez stanovených zákonů pro obec. Tento fakt se vztahuje principiálně k *Ústavě*, protože v pozdním díle *Zákony* se toto přesvědčení o vládě bez zákonů mění a jde směrem Aristotelovy myšlenky.

¹⁹⁵ ARISTOTELES, *Pol.* III, 4, 1277a1–1277a5.

¹⁹⁶ ARISTOTELES, *Pol.* IV, 10, 1295a38– b19.

¹⁹⁷ ARISTOTELES, *Pol.* VII, 5, 1327a1– 3.

¹⁹⁸ PLATÓN, *Resp.* V, 459d–461a.

¹⁹⁹ MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 52.

²⁰⁰ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 60.

Popper vyjadřuje své přesvědčení k dokonalému vládci – filosofovi, že osobní nadřazenost, ať již rasová, intelektuální, mravní či nadřazenost vzdělání, nikdy nemůže zakládat nárok na politické výsady.²⁰¹

Aristotelés, co se týká tématu vlády, tak žádného dokonalého vládce nemá. Pro něj je principálně důležitá vláda podle stanovených zákonů v zřízení, která se však podle jednotlivých ústav mění (tímto jde později i Platón v *Zákonech*).

4.1.1 Srovnání postavení žen a dětí

Markantní rozdíl v postavení žen a dětí, je už v základu samotných myšlenek Platóna a Aristotela. Jak jsem již uvedla, Platón se vůbec neopírá o reálné způsoby života a vše vede extrémní cestou myšlenky ideálního státu. Ženy jsou si rovny s muži (což do jisté míry fungovalo i ve Spartě), ale za předpokladu zničení vnitřních sociálních struktur reálné obce. Jde o princip komunistického způsobu života, kde neexistují rodiny a domácnosti, které jsou pro Aristotela nepostradatelnou a klíčovou částí obce. Ženy by měly vykonávat totožnou práci jako muži a měly by spolu sdílet bydlení, stolování i výchovu. I přes to ale doplňuje, že ženy jsou slabší než muži.

Aristotelés život žen a dětí nijak nemění oproti životu ve starém Řecku, jako vždy jde směrem praxe. Zastává názor, že by ženy měly být doma a nezapojovat se do politického života. Proti Platónově myšlence odstranění soukromého života se Aristotelés velmi ostře postavil, a tuto kritiku napsal v *Politice*.²⁰² Absolutně zavrhuje myšlenku rovnoprávnosti žen a to, že by měly ženy dělat stejnou práci jako muži, protože podle její přirozenosti nemůže dosáhnout stejných možností, jako například vést či řídit. Aristotelés Platónovi dále vyčítá, že nebere v potaz podobnost rodinných příslušníků, kteří se navzájem poznají.

Co se týče dětí, tak jsou oba filosofové spíše ve shodě. Oba si uvědomují důležitost výchovy a co má daná výchova obsahovat. Také se shodují na tom, že by výchovu měl vést určitý státní aparát.

²⁰¹ POPPER, Karl Raimund, *Otevřená společnost a její nepřátelé I.*, str. 59–60.

²⁰² MULGAN, Richard, *Aristotelova politická teorie*, str. 51.

4.1.2 Srovnání špatných vlád u Platóna a Aristotela

Jak jsme již uvedli, Aristotelés vedl své zkoumání velice systematicky a opíral se o existující ústavy. Díky všem těmto praktickým znalostem rozdělil státní zřízení na dobré a špatné. Za zdařilé považuje království, aristokracii a politeii/timokracii. Za nevhodné tyranii, oligarchii a demokracii. Tato nevhodná zřízení se dokonale shodují se špatnými vládami u Platóna. Platón šel při výzkumu vlád od nejlepší, což je pro něj jeho ideální obec, po nejhorší. Když však budeme zahrnovat pouze reálné ústavy, tak nejlepší je pro něj aristokracie a nejhorší tyranie.

Oba filosofové vidí oligarchii jako vládu určující se množstvím majetku a peněz. Podle Aristotela, je oligarchie hlavně vládou podle rodu, bohatství a vzdělání.²⁰³ Platón se s tím ztotožňuje a vyjadřuje kritiku mířenou na postavení vladaře v oligarchii. Platón vidí v oligarchii absenci úlohy vladaře usilovat o blaho obce na úkor svých potřeb, který ve své obci považuje Platón za zcela zásadní.²⁰⁴ I v tyranidě se shodují a považují ji za nejhorší zřízení vůbec. Pro Platóna to znamená naprostý protipól své ideální obce. Opět kritizuje vládu neomezeného a nespravedlivého vládce, který násilně potlačuje vnitřní i vnější opozici a vykořisťuje obec. Pro Aristotela je to špatná odrůda aristokracie. Oba se také shodnou na riziku pro vladaře, který sebou tyranida či tyranie přináší. Shodují se, že by tyrana nikdo z obce nechtěl chránit, protože by nebyl skutečně v bezpečí.²⁰⁵

Demokracie je definována u obou filosofů jako vláda většiny a svobody, jakožto rovnosti.²⁰⁶ Platón považuje za nežádoucí fakt, že každý si může dělat, co chce a tím nikdo není nucen zastávat úřad či válčit.²⁰⁷ Demokracie nemá moudrého vládce, kterého Platón vyžaduje ve své ideální obci a který má nejvyšší právo rozhodovat. Aristotelés faktem „každý si může dělat co chce“ souhlasí, ale jde mu hlavně o dodržování zákonů a pravidel v obci. V rozboru státních forem se Platón a Aristotelés od sebe nijak zásadně neodchylují a zastávají i podobné posloupné zastoupení.

²⁰³ ARISTOTELES, *Pol.* VI, 2, 1317b39.

²⁰⁴ SHEPPARD, David J, *Plato's Republic*, str. 130.

²⁰⁵ ARISTOTELES, *Eth. Nic.* VIII, 12, 1160b8–b11.

²⁰⁶ ARISTOTELES, *Pol.* V, 9, 1310a28.

²⁰⁷ PLATÓN, *Resp.* VIII, 557e.

Závěr

Cílem mé práce bylo představit dva nejdůležitější myslitele antického Řecka, provést analýzu jejich myšlenek o pojetí státu a následně tyto myšlenky mezi sebou porovnat. Platón a Aristotelés žili v období Peloponéských válek, a tudíž je důvod, proč se danou problematikou zabývali a proč vznikaly myšlenky na ideální, stabilní a spravedlivý stát.

Analýzou Platónovy *Ústavy* vyplynulo, že ideální stát pro něj nepředstavuje ani jednu z existujících ústav. Za neakceptovatelné druhy vlád považoval aristokracii, timokracii, oligarchii, demokracii a tyranii. Aristokracie jako ta nejlepší z představovaných, je vládou jednoho člověka určeného rodem. Timokracie je vládou ctižádostivých a oligarchie je vláda bohatých. Demokracie je vláda většiny a tyranie jako ta nejhorší, je vláda despotického vládce.

Ideální stát se zakládá na Platónových myšlenkách o idejích, které jsou pravým jsoucnem. Je to myšlenka otevírající možnost vytvořit něco absolutního a dokonalého. Myšlenka, že obec může být skutečně dokonalá a naprosto spravedlivá. K dosažení spravedlnosti je potřeba, aby každý občan dělat to, co má dělat podle své vrozené schopnosti. Platón totiž chápe spravedlnost jako to, co je v zájmu státu. A díky této ideje spravedlnosti a převládající části duše Platón rozdělil stát na třídy podle schopností a povinností.

Stát je tedy rozřazen do tří hierarchických nerovných tříd. Jde o třídu vládců, strážců a řemeslníků. U řemeslníků převládá v duši žádosťivost a jejich ctností je uměřenost. Ti mají svobodu ve výběru rodiny a získání majetku. Vládcí a strážci se od těchto osobních statků musí oprostit a mají mít vše společné. Včetně žen a dětí, které budou všech. Na oplátku jim bude umožněno účastnit se politického života. Strážci mají v duši vznětlivost a jejich ctností se stává statečnost. Již od útlého věku jsou vzděláváni a vychováváni za účelem ochrany obce.

Hlavou ideálního státu má být filosof, který je schopen si osvojit umění vládnou.²⁰⁸ Pouze vládce filosof může dosáhnou spravedlivé obce, která je stabilní a neměnná. U vládce převládá rozum a jeho ctností je moudrost, tudíž je schopen nastavit pravý ideál obce. Vše, co dělá je ve prospěch obce. Je důležité si uvědomit, že tyto myšlenky byly napsány v dřívějším spise

²⁰⁸ VALEŠ, Lukáš, *Dějiny politických teorií*, str. 60.

Ústava, protože v pozdním spise *Zákony* se názory na absolutní nadvládu jedince, který určuje pravidla mění.

Prakticky od narození je vše v obci předem určeno. Předem určené jsou i sňatky, které jsou řízeny správci a jedinci jsou vybíráni dle predispozic. Tímto se zaručí dobré potomstvo a regulace obyvatel. Děti, které se následně narodí, budou muset projít výchovou a vzděláním, které zaručí stabilitu ideální obce.

U Aristotela jsem stejnou metodou analýzy došla k závěru, že nešel teoretickou cestou jako Platón, ale opíral se o reálné řecké ústavy. Identifikoval jednotlivé druhy vlád, u nichž odlišil dobré a špatné formy. Stejně jako Platón rozdělil druhy vlád podle vhodnosti. Svoji systematickou analýzu začal s královstvím a jeho nevhodnou formou tyranidou následně identifikoval aristokracii a její nevhodnou formu oligarchii, a nakonec přistoupil k politeii a jejímu opaku demokracii. Díky komparaci myšlenek obou filosofů, jsem zjistila, že významy a postoje k těmto vládám jsou totožné.

Dále hledal Aristotelés hledal optimálnost a stabilitu. Tu našel v systému společenství. Společenství je děleno na různě velké bloky, jehož nejmenší částí je rodina či domácnost. Spojením více domácností vznikají dědiny a spojením více dědin vzniká obec. Tyto postupy představovaly přirozené lidské slučování, které začalo právě v domácnosti. Díky této myšlence vznikla i Aristotelova kritika Platónovy *Ústavy*. Aristotelés neakceptuje možnost společného vlastnictví žen a dětí, právě z důvodu Platónova odstranění domácnosti, a tedy naroušení přirozené nadřazenosti a podřazenosti lidí. Také ukazuje mnoho nedostatků skýtajících se v této myšlence společného vlastnictví.

Další důležitou myšlenkou bylo Aristotelovo pojetí spravedlnosti. Spravedlnost je zajišťována pomocí objektivně stanovených zákonů, která se různí podle druhů ústav. Spravedlnost je zde synonymum pro rovnost a žádný vládce nesmí být nad zákonem.

V tématu relativně nejlepší obce se nezajímá o jednu ideální obec, ale snaží se řeší zejména stabilitu obce. Tu chce dosáhnout zejména udržením se mezi extrémy. Chce najít pravou míru – mezon – neboli střední cestu. Je to vidět zejména u občana a jeho majetku. Aristotelés zastává názor, že by měl mít každý občan vyrovnaný majetek, tudíž aby nebyl ani bohatý ani chudý. Toto je důležité pro zachování stability. U Aristotela má každý občan právo vlastnit

majetek a mít rodinu. Ovšem za předpokladu regulace obyvatel správci, tak jako u Platóna. Je totiž důležité, aby počet obyvatel byl přiměřený dostupné rozloze obce.

Ze vzájemného porovnání myšlenek Platóna a Aristotela vyplynulo, že stát je lidská přirozenost napomáhající dosažení dokonalého a spokojeného života. Vše směřuje ve prospěch obce. Ať se jedná o vzdělání, sjednané partnerství, nebo dosažení spravedlnosti.

Shrnutí

Tato bakalářská práce na téma Platónova a Aristotelova pojetí státu, je věnována analýze a následnému porovnání myšlenek dvou významných filosofů antického Řecka. Tyto myšlenky, obsažené v Platónově *Ústavě a Zákonech* a v Aristotelově *Politice a Etice Nikomachově*, zahrnují pojetí státního zřízení, vize ideálního státu, občanství, a rozdělení rozličných ústav. Zmíněné aspekty jsou nejprve zkoumány u každého filosofa zvlášť a následně jsou vzájemně porovnány. V tématu pojetí státu v této práci je rovněž zmíněn stručný náhled do světa žen a dětí v obci.

Nejprve je objasněn ideální stát v Platónově *Ústavě*. Kapitoly jsou věnovány ideálnímu státu, druhy lidí v obci, pojmu spravedlnosti nebo dělení vlád. Důležitým objasněním je rozbor společenství v *Ústavě*. Společenství je u Platóna rozděleno do tří nerovných tříd, kdy primárně je řešena třída vládců – filosofů a strážců. V tomto komunistickém režimu, kde je vše společné, rezonuje myšlenka společných žen a dětí. Z tohoto zkoumání vyplynulo, že jde o velký skok mezi běžným životem žen a dětí ve starém Řecku a myšlenkou u Platóna, která by v jeho pojetí zřejmě nebyla udržitelná.

Další část je věnována Aristotelovi a jeho pojetí státu, zahrnující témata systematického rozdělení ústav, občanství, relativně ideální pojetí obce a kritiku Platónovy myšlenky ideální obce, opět s přihlédnutím na postavení žen a dětí. Aristotelova kritika společných žen a dětí podle Platóna je postavena na základním pilíři Aristotelovy hierarchie společenství. Tímto pilířem je domácnost či rodina, kterou Platón naopak zavrhuje.

Oba filosofové kladou velký důraz na potřebu společenství, které člověk nutně potřebuje k dobrému životu. Platón chce dosáhnout zcela spravedlivé ideální obce prostřednictvím stability, zachování nastaveného řádu a dokonalým vládcem – filosofem. Aristotelés klade důraz hlavně na realizaci jeho myšlenek, které se opírají o reálné základy. A proto, musí vládnout vláda podle stanovených zákonů. Ženy a děti jsou v těchto pojetích upozaděni a prohlášeny za nerovné mužům, či ovládané. Tato práce je má lehce zviditelnit.

Summary

This bachelor thesis, its topic is Plato and Aristotle's conception of state, is dedicated to analysis and sequential comparison of ideas of two significant philosophers of Ancient Greece. These ideas, inherent in Plato's and Aristotle's *Politics* and *The Nicomachean Ethics*, include the conception of a form of government, the theory of ideal state, citizenship and a division of diverse constitutions. Initially, the mentioned aspects are researched, each philosopher separately, and then they are reciprocally compared. In the topic of the conception of state, in this thesis, there is a brief glimpse into the world of women and children in a village.

Initially, the ideal state in Plato's *Republic* is clarified. The chapters are dedicated to the ideal state, the types of people in the village, the term of justice or division of government. The classification of society in *the Republic* is an important clarification. Plato's society is divided into three unequal classes, primarily, it is dealt with the class of guardians – philosophers and class of auxiliaries. In this communist regime, where everything is common, the idea of common women and children resonate. From this research resulted, that it is a great leap between a common life of women and children in Ancient Greece and Plato's theoretical idea, which would not be apparently maintainable in his conception.

The next part is devoted to Aristotle and his conception of state, involving the topic of systematic separation of constitutions, citizenship, relatively ideal conception of village, and a criticism of Plato's idea of ideal village, again with a consideration of women and children's position. Aristotle's criticism of common women and children according to Plato, is based on the fundamental pillar of Aristotle's hierarchy of society. This pillar is a household or a family, which reversely Plato deprecates.

Both philosophers put a significant emphasis on the existence of society, which the humankind is craving to have for a good life. Plato wants to achieve a completely fair ideal village by a stability, a maintaining set order and a perfect guardian – philosopher. Aristotle emphasizes mostly an implementation of his ideas. Thus, he introduces a rather generally applicable principle, which the village should fulfill, in order to be good. And therefore, it has to also rule according to established laws. Women and children are sidelined, in these

conceptions and they are declared as unequal to men or they are dominated by them. This thesis shall draw slightly attention to them.

Zkratky antických děl

Aristotelés

Eth. Nic. *Ethica Nikomachea*

Pol. *Politika*

Platón

Apol. *Apologia*

Leg. *Leges*

Pheadr. *Pheadrus*

Resp. *Respublica*

Primární literatura

1. ARISTOTELES. *Etika Níkomachova*. 2. rozš. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3.
2. ARISTOTELES. *Politika* I. 2. vyd. Přeložil Milan Mráz. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN: 978-80-7298-360-5.
3. ARISTOTELES. *Politika* II. 2. vyd. Přeložil Milan Mráz. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-125-0.
4. ARISTOTELES. *Politika*. 2. vyd. Přeložil Antonín Kříž. Praha: Rezek, 2009. ISBN: 80-86027-30-9.
5. PLATÓN. *Euthyfrón: Obrana Sókrata; Kritón*. 5., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-140-4.
6. PLATÓN. *Faidros*. 7., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2014. ISBN 978-80-7298-510-4.

7. PLATÓN. *Ústava. 6. opr. vyd.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.
8. PLATÓN. *Zákony. 2. vyd.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3.

Sekundární literatura

9. BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník.* V Praze: Knižní klub, 2009. Universum. ISBN 978-80-242-2582-1.
10. BEDNÁŘOVÁ, Věra. *Postavení ženy ve starověku.* Praha: Václav Petr, 1941.
11. CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy.* Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN: 978-80-7380-076-5.
12. FLACELIÈRE, Robert. *Život v době Periklově. 1. vyd.* Přeložil Z. Schauta a K. Rubešová. Praha: Odeon, 1981.
13. GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období. 1. vyd.* Přeložil Miroslav Petříček. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN: 80-7298-019-X.
14. GRANT, Michael. *Klasické Řecko. 3. vyd.* Přeložil Gerik Císař. Praha: Nakladatelství BB/art, 2010. ISBN: 978-80-7381-789-3
15. HARE, R. M., BARNES, Jonathan, CHADWICK, Henry. *Zakladatelé myšlení.* Přeložil Karel Berka. Praha: Nakladatelství svoboda – libertas, 1994. ISBN: 80-205-0363-3.
16. JIRSA, Jakub, THEIN, Karel, JINEK, Jakub. *Obec a duše: k Platónově praktické filosofii. 1. vyd.* Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-426-8
17. JINEK, Jakub. *Obec a politično v Aristotelově myšlení. 1. vyd.* Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-208-0.
18. MULGAN, Richard. *Aristotelova politická teorie. 1. vyd.* Přeložil Michal Mocek. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN: 80-86005-69-0
19. NOVOTNÝ, František: *O Platónovi: Díl první.* Praha: Jan Laichter, 1948.

20. PATOČKA, Jan. *Platón přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25609-0
21. PIEPER, Josef. *O spravedlnosti*. 1. vydání. Křesťanská akademie, 1966.
22. POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřátelé I*. 2. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN: 978-80-7298-272-1.
23. REDFIELD, J. Homo domesticus. In VERNANT, Jean-Pierre, ed. *Řecký člověk a jeho svět*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2005. 268 s. Člověk a jeho svět. ISBN 80-7021-731-6.
24. SHEPPARD, David J. *Plato's Republic*. Edinburgh: University Press, 2009. ISBN: 978-0-7486-2779-0.
25. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-7195-206-0.
26. STRAUSS, Leo. *Obec a člověk Vyd. 1*. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-230-1.
27. VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN: 978-80-7380-031-4.